

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Факультет філології і журналістики
Кафедра української та зарубіжної літератур і методик їх навчання

Кваліфікаційна робота
ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ТВОРЧОСТІ МИТЦІВ-ВОЇНІВ ШЛЯХОМ
ВПРОВАДЖЕННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ
У СТАРШИХ КЛАСАХ МЕТОДУ ПРОЄКТІВ

Спеціальність 014 Середня освіта
Освітня програма «Середня освіта
(Українська мова і література, англійська мова)»

здобувача другого (магістерського)
рівня вищої освіти
Крутікової Діани Миколаївни

Науковий керівник:
кандидат філологічних наук,
доцент
Скुरатко Тетяна Миколаївна

Тернопіль – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	10
1.1. Метод проєктів: історико-педагогічний аспект.....	10
1.2. Проєктна організація навчальної діяльності на уроках української літератури в закладах загальної середньої освіти.....	20
1.3. Формування готовності старшокласників до проєктної діяльності.....	27
Висновки до першого розділу.....	33
РОЗДІЛ II. РОЛЬ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ У ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ВІЙНИ.....	35
2.1. Проєктна діяльність учнів старших класів у процесі вивчення сучасної української літератури війни.....	35
2.2. Особливості впровадження проєктної технології на уроках української літератури в закладах загальної середньої освіти з метою популяризації творчості митців-воїнів.....	45
Висновки до другого розділу.....	64
РОЗДІЛ III. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРОЄКТНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В СТАРШИХ КЛАСАХ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	66
3.1. Організація та проведення педагогічного експерименту з перевірки ефективності розробленої методики.....	66
3.2. Оцінка та інтерпретація результатів.....	70
Висновки до третього розділу.....	72
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	76
ДОДАТКИ.....	91

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодні особливо гострою є потреба орієнтації педагогів на переосмислення організації та змісту освітнього процесу на засадах інноваційних технологій. В умовах воєнного стану надзвичайно важливо сформувати у здобувачів освіти бажання бути соціально активними, відповідальними, спроможними до самовизначення, самореалізації та самовдосконалення, розвиватися творчо, бути конкурентоспроможними. Вважаємо, що усі ці навички можна сформувати шляхом залучення їх до проєктної діяльності.

Методика проєктної діяльності на уроках української літератури в старших класах розглядається як теоретично обґрунтована та апробована в освітній практиці цілісна система організації освітнього процесу. Вона передбачає чітко окреслену мету, провідну ідею, проблемне поле, відповідний зміст і сукупність принципів, що становлять її змістову складову, а також функції, які реалізуються через діяльнісний компонент. Практичне втілення цієї методики забезпечується використанням комплексу методів, прийомів і педагогічних технік. Зазначена методика орієнтована на реалізацію компетентнісного підходу в освітньому процесі, що передбачає формування в здобувачів освіти як загальнонавчальних умінь, так і ключових предметних компетентностей у процесі проєктної діяльності. Вона інтегрується в загальну класно-урочну систему навчання української літератури в закладах загальної середньої освіти та може застосовуватися як у межах методу проєктів, так і в адаптованому вигляді під час опанування навчального матеріалу іншими дидактичними способами. Крім того, методика проєктної діяльності є ефективною під час підготовки старшокласників до науково-дослідницької роботи в системі МАН, а також у процесі організації позакласної та позаурочної діяльності з української літератури.

О. Слижук відзначає, що «у традиційній дидактиці проєктне навчання здебільшого розглядалося як один із методів освіти учнів старших класів та студентів. Зауважимо, що у концепції Нової української школи проєктне навчання є складовою частиною освітнього процесу на всіх його рівнях» [107,

с. 99]. Саме тому, на наше переконання, проєктні технології набувають все більшої актуальності, адже вони «дають навички самостійного пошуку необхідної інформації, її тематичного відбору, логічного структурування, презентації результатів і аргументованого відстоювання власної точки зору» [49, с. 103].

Потреба у розробленні методики проєктної діяльності зумовлена сучасними тенденціями гуманізації та оновлення освітнього процесу, необхідністю практичної реалізації особистісно орієнтованих підходів у навчанні та вихованні. Вона також пов'язана з пошуком методично обґрунтованих способів організації навчальної діяльності в умовах діалогічної взаємодії та з необхідністю подолання відчуженості між учасниками освітнього процесу. Актуальності набуває й практичне окреслення перспектив упровадження компетентнісного підходу в процесі вивчення літератури, що передусім передбачає розвиток школярів як активних суб'єктів пізнавальної діяльності, носіїв культурних цінностей і творчих особистостей, адже, як зауважує Г. Бондаренко, «сьогодні значна увага приділяється формуванню загальнонавчальних умінь і навичок, найвищим рівнем розвитку яких є творчі уміння, що передбачають оволодіння стратегічними методами пізнання – моделювання, системно-структурний аналіз, прогнозування тощо. Результатом навчання має стати не засвоєння знань, а формування основних компетентностей, які забезпечують успіх практичної діяльності» [6, с. 102].

Цінний вклад у вивчення методу проєктів зробив український педагог і науковець Г. Ващенко, присвятивши цьому питанню окремий розділ у підручнику «Загальні методи навчання» [9]. Особливості впровадження проєктної технології у навчальний процес стали предметом зацікавлення для багатьох сучасних дослідників-методистів (Н. Бібік, Н. Богданець-Білокаленко, Г. Бондаренко, Л. Варзацька, Н. Волошина, Т. Вороненко, А. Градовський, С. Жила, О. Ісаєва, О. Когут, Л. Козак, А. Лаврова, Л. Мартинець, Л. Мірошніченко, А. Нагорна, В. Неділько, В. Одарченко, О. Онопрієнко, Є. Пасічник, О. Пехота, Н. Подранецька, О. Садовнікова, А. Ситченко, О. Слижук, Б. Степанишин, О. Сторожук, Г. Токмань,

Н. Тищенко, В. Уліщенко, А. Фасоля, А. Цимбалару, Л. Чеховська, В. Щербина тощо).

На нашу думку, використання проєктної діяльності на сьогодні є найефективнішим методом популяризації творчості митців-воїнів (Г. Бабича, С. Буля, П. Вишебаби, Б. Гуменюка, А. Дроня, Є. Жарікової, В. Запеки, В. Карпиленко, М. Кривцова, П. Маги, Ю. Матевощука, М. Микуся, О. Положинського, В. Пузіка, Ю. Руфа тощо). Наприклад, вивчаючи на уроках позакласного читання творчість митців-воїнів, можна втілити цілу низку різнотипних проєктів (пошукових, творчих, ігрових тощо), які, з накладанням додаткових умов, урізноманітненням змісту, умілим комбінуванням інформаційних технологій, щоразу по-новому презентуватимуть сучасну українську літературу війни загалом і творчість комбатанів зокрема.

Під час проходження педагогічної практики нами було розроблено творчий проєкт «Література і війна», що дозволило зафіксувати позитивну динаміку змін у світоглядних установках школярів: зросла емоційна залученість до проблем сучасної України, сформувалося усвідомлення ролі літератури як морального документа часу. Отож у результаті залучення школярів до проєктної діяльності, в основі якої було ознайомлення із творчістю митців-воїнів, підтверджено доцільність систематичного залучення творів сучасної воєнної літератури в шкільну практику; визначено змістові домінанти патріотичного виховання, які актуалізуються в сучасній воєнній літературі; окреслено інструментарій методичної роботи з цими текстами, що базується на інтеграції емоційного досвіду, історичної пам'яті та моральних цінностей.

Отже, ми переконалися, що в умовах воєнного навчання важливо залучати учнів старших класів до таких творчих проєктів, які б мали важливу виховну мету – прищеплювати дієву любов до Батьківщини, плекати рідну мову, сприяти поширенню українського контенту в соцмережах, захоплюватися мистецькими творами українських митців, заохочувати до читання українських книг, слухати українську музику, популяризувати творчість українських митців-воїнів, вивчати історію України, організовувати креативні мистецькі перфоменси, організовувати творчі акції тощо. Це сприятиме формуванню у

підростаючого покоління дієвої любові до України, почуття відповідальності за її долю. І використання художньої літератури сучасної війни є одним із ключових засобів такої діяльності. Отже, тема нашого магістерського дослідження **«Популяризація творчості митців-воїнів шляхом впровадження на уроках української літератури у старших класах методу проєктів»** – безумовно, є актуальною.

Об’єкт дослідження – освітній процес в старших класах закладів загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – проєктна діяльність старшокласників на уроках української літератури під час вивчення творчості митців-воїнів.

Мета дослідження – дослідити сутність проєктного навчання та можливості його впровадження на уроках української літератури в старших класах закладів загальної середньої освіти з метою популяризації творчості митців-воїнів.

Гіпотеза дослідження – упровадження у закладах загальної середньої освіти методики організації проєктної діяльності учнів старших класів сприятиме забезпеченню підвищення якості знань здобувачів освіти старших класів (повноти, глибини, усвідомленості), рівня самостійності, позитивної мотивації та пізнавального інтересу до вивчення творчості митців-воїнів, а також сформованості інтелектуальних умінь (аналізувати, порівнювати, виділяти головне, узагальнювати).

Це визначає **завдання** роботи:

- 1) окреслити особливості проєктної діяльності, з’ясувавши загальні ознаки проєктів;
- 2) охарактеризувати специфіку застосування проєктного методу на уроках української літератури;
- 3) на основі практичного досвіду проаналізувати та описати варіації створення освітніх проєктів під час вивчення творчості митців-воїнів на уроках української літератури в закладах загальної середньої освіти;

4) шляхом проведення експериментального дослідження простежити вплив на результати навчання проєктної діяльності здобувачів освіти старших класів.

Методи дослідження:

1) теоретичні – аналіз науково-педагогічної, психолого-методичної літератури; порівняння та синтез аналітичної інформації; теоретичне осмислення та узагальнення досвіду проєктної діяльності здобувачів освіти старших класів закладів загальної середньої освіти;

2) емпіричні – анкетування; зовнішнє спостереження, аналіз творчих робіт здобувачів освіти з метою визначення рівня їх мислення, аргументації, ступеня занурення у проблему та вміння її вирішувати тощо; усне опитування вчителів-словесників закладів загальної середньої освіти, з якими ведеться співпраця у проєктній діяльності, з метою виявлення ступеня ефективності методу проєктів;

3) експериментальні – організація та проведення педагогічного експерименту, пов'язаного із застосуванням методі проєктів на уроках української літератури в 10-их класах;

4) статистичні – кількісний та якісний аналіз; статистична обробка результатів дослідження.

Експериментальна база. Дослідження проводилося на базі ТНВК «Школа-ліцей № 6 імені Назарія Яремчука» під час проходження педагогічної практики (експеримент), а також Галицького фахового коледжу імені В'ячеслава Чорновола (узагальнення та опис власного педагогічного досвіду).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що у нашому магістерському дослідженні з'ясовано особливості проєктної діяльності старшокласників на уроках української літератури і її роль у популяризації творчості митців-воїнів.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій. Магістерська робота має концептуальний вимір. Її положення обґрунтовані і достовірні, спираються на фактичний матеріал – проєктну

діяльність старшокласників на уроках української літератури та власний кількарічний педагогічний досвід.

Практичне значення отриманих результатів. Результати нашого наукового дослідження можуть бути використані при розробці нових освітніх та волонтерських проєктів, написанні наукових робіт з досліджуваної проблеми; при читанні вузівських курсів «Педагогіка», «Методика навчання української літератури», при розробці вибіркового дисциплін літературного та методичного спрямування (наприклад, «Сучасна українська література війни», «Творчість митців-воїнів», «Сучасна комбатантська література» тощо), а також у шкільній практиці.

Апробація дослідження. Окремі аспекти нашого магістерського дослідження було викладено у формі доповідей на 7 наукових конференціях різного рівня: Всеукраїнській науковій конференції «Перехресні стежки та поза ними: розвиток жанрів та стилів у літературі (присвячено 75-річчю з дня народження професора Миколи Ткачука)» (Тернопіль, 7 листопада 2024 р.); Міжнародній науковій конференції «Куди тече українська річка: творчий універсум Уласа Самчука (до 120-річчя від дня народження українського письменника)» (Тернопіль, 20 лютого 2025 р.); III Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Проблеми філології: історія та сучасність» (Хмельницький, 21 лютого 2025 р.); III Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених «Сучасний масмедійний простір: реалії та перспективи розвитку» (Тернопіль, 9 квітня 2025 р.); III Подільських філологічних читаннях (Хмельницький, 11 квітня 2025 р.); Всеукраїнській конференції студентської та учнівської молоді «Актуальні питання сучасної філології і журналістики» (Тернопіль, 30 жовтня 2025 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційні процеси освітньої сфери України та країн центральної Європи: стан, проблеми і перспективи» (Тернопіль, 10 грудня 2025 р.).

Основний зміст роботи викладено в **чотирьох одноосібних публікаціях:**

1. Крутікова Д. Популяризація української літератури засобами ЗМІ. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених «Сучасний масмедійний простір: реалії та перспективи розвитку». Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2025. С. 85–88;

2. Крутікова Д. Література і війна: популяризація творчості митців-воїнів. Матеріали III Подільських філологічних читань. Хмельницький: Хмельницький національний університет. С. 53–57;

3. Крутікова Д. Особливості популяризації творчості митців-воїнів шляхом впровадження методу проєктів на уроках позакласного читання в 11 класі закладів загальної середньої освіти. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції студентської та учнівської молоді «Актуальні питання сучасної філології і журналістики». Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2025. С. 80–83;

4. Крутікова Д. Роль проєктної діяльності здобувачів освіти старших класів закладів загальної середньої освіти у популяризації творчості митців-воїнів. Збірник наукових праць «Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика». Хмельницький: Хмельницький національний університет. Випуск 18. С. 66–69.

Структура наукової роботи відповідає меті та поставленим завданням і складається зі вступу, трьох розділів, які поділяються на підрозділи, висновків, списку використаної літератури (144 позиції), додатків. Загальний обсяг роботи – 96 сторінок, з них – 76 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

1.1. Метод проєктів: історико-педагогічний аспект

Необхідність трансформації освітньої системи України зумовлена її невідповідністю до викликів сучасного інформатизованого й технологізованого суспільства, дублюванням змістових складників шкільних предметів, орієнтованістю на усталену роками суму знань. У цьому контексті слушною є думка О. Слижук, що «впровадження концепції Нової української школи відбувається на принципово інших засадах, через поєднання компетентнісного, діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів» [107, с. 97]. Зауважимо, що однією з інновацій НУШ, апробованих у початкових класах, стало формування освітнього середовища активного навчання, що передбачає поєднання різних видів навчальної діяльності учнів, зокрема виконання навчальних проєктів.

Отож у системі інноваційних підходів до викладання навчальних дисциплін у старших класах закладів загальної середньої освіти провідне місце посідає проєктний метод навчання. Його значущість зумовлена необхідністю реалізації стратегічних пріоритетів сучасного освіти, зокрема розвитку творчого потенціалу учнів, їхньої здатності до саморозвитку, ефективної комунікації, обміну інформацією та самостійного ухвалення рішень. У цьому контексті особливої актуальності набуває організація освітнього процесу на засадах співпраці й продуктивної взаємодії здобувачів освіти, спрямованої на колективне розв'язання проблемних завдань, формування вмінь визначати суттєве, ставити пізнавальні цілі, планувати власну діяльність, здійснювати критичний аналіз та відповідально досягати запланованих результатів.

Зауважимо, що термін «проєкт» (латинською *projectus*) у буквальному перекладі означає «кинутий вперед». Донедавна термін «проєкт» спеціалісти трактували так: «це креслення, пояснювальна записка і кошториси, на основі яких можна збудувати літак, споруду чи завод, або це текст, що передує документу – плану, договору, угоді» [104, с. 24]. Сьогодні ж словосполучення

«взяти участь у проєкті», «реалізовувати проєкт», «творчий проєкт», «фінансування проєкту», «проєктна команда» тощо мають інший зміст, ніж використовувані раніше вирази: «технічний проєкт», «робочий проєкт», адже у сучасному розумінні проєкти – це те, «що змінює світ: зведення будівлі, науково-дослідна діяльність, реконструкція підприємства, створення нової організації, розробка нової технології й техніки, спорудження літака, створення кінофільму, розвиток регіону тощо» [7, с. 26].

Тож сьогодні під проєктом розуміють «комплекс науково-дослідних, проєктно-конструкторських соціально-економічних, організаційно-господарських та інших заходів, що пов'язані ресурсами, виконавцями та строками, відповідно оформлені і направлені на зміну об'єкта управління, що забезпечує ефективність вирішення основних завдань та досягнення відповідних цілей за певний період» [7, с. 26]. Кінцевими цілями проєктів є створення та освоєння нової техніки, технології та матеріалів та інше.

Незважаючи на поширеність сьогодні проєктної діяльності, не існує єдиного визначення проєкту. Узагальнюючи відомі твердження, ми прийшли до думки, що проєкт являє собою поєднання теоретичного навчання та практичної підготовки, що включає постановку конкретного навчального завдання та його виконання на практиці. Освітні проєкти сприяють опануванню різноманітних методів дослідницької діяльності, розвитку мислення та інтелектуальних здібностей здобувачів освіти.

Зауважимо, що сьогодні проєктна діяльність активно поширюється в освітній процес, що є, на нашу думку, позитивною ознакою оновлення освіти. А. Лаврова під проєктом розуміє: «проєкт – це творча робота, яка враховує як теоретичне, так і практичне навчання, передбачає глибину знань, можливість аналізу ситуацій, використання моделі роботи в команді, спрямованої на досягнення певної мети. Метод проєктів навчає учнів особистій відповідальності та самодисципліні, формує навички прийняття рішень, самооцінювання, створює відчуття приналежності, розвиває ініціативність, допитливість та креативність, готовність служити інтересам громади та громадянській відповідальності» [61, с. 51].

Поділяємо думку О. Кузнєцової та В. Одарченко, що «метод проєктів – принципово інша форма технології навчання. При використанні цього методу значно збільшується пізнавальна активність, інтерес до навчальної діяльності, поглиблюються та розширюються знання конкретної навчальної дисципліни, удосконалюються навички самостійної роботи. Але найголовніше – розвивається здатність дослідницької діяльності, аналізу та творчості, самі учні вчаться «здобувати знання», що було б неможливим настільки ефективно досягти при навчанні будь-яким іншим методом» [60, с. 75].

Зауважимо, що в межах діяльнісного підходу доцільніше говорити про проєктне навчання. Створення творчих проєктів передбачає самостійну роботу учнів для набуття практичного досвіду, здобуття знань та формування soft skills. У традиційній дидактиці проєктне навчання здебільшого розглядалося як метод навчання старшокласників та студентів. Натомість у концепції Нової української школи воно інтегрується як складова освітнього процесу на всіх його рівнях, що, на нашу думку, є позитивним оновленням в освітньому процесі, адже саме методика проєктного навчання стає невід’ємною складовою загального процесу модернізації, реформування методичної науки, що відбувається шляхом оновлення змісту, форм і методів навчання української літератури. У цьому контексті не можемо не погодитися з думкою Л. Мартинець, що «під проєктною діяльністю ми розуміємо систему різних практичних дій особистості (групи, колективу), спрямованих на створення певного творчого продукту/ продукції. Проєктна діяльність відрізняється від просто колективно підготовленого заходу або групової діяльності з наданням наочних результатів тим, що демонструє головний результат проєкту – аналіз діяльності та пред’явлення способу розв’язання окресленої проблеми» [63, с. 11]. Вважаємо, що саме проєктна діяльність забезпечує зацікавленість здобувачів вищої освіти у створенні творчих проєктів, їх креативної презентації, аналізі діяльності, прагненні у вдосконаленні.

З цієї точки зору цікавим є узагальнення Л. Хоружої, що «проєктна діяльність – це спосіб розвитку творчості, самостійності, прагнення до ідеально-перспективного перетворення світу за допомогою креативних дій і

операцій у процесі створення конкретного продукту – проєкту ідеального та реального» [127, с. 3].

Варто наголосити, що першим, хто теоретично обґрунтував метод проєктів був американський філософ, психолог та педагог Дж. Дьюї [34], назвавши його «проблемним методом».

Отже, метод проєктів має довгу історію, починаючи з XVI–XVII століть [57, с. 13]. Визначаючи сутність поняття «проєкт», слід зазначити, що воно вперше з'явилося у XVII–XVIII століттях і було синонімом слів «експеримент» у природничих науках та «розгляд справ» у юриспруденції. Пізніше, у XIX столітті, були виділені ще дві моделі проєктів, які використовуються і досі. Перша, модель Вудворта передбачає, що «учні спочатку вивчають матеріал, набувають знань та навичок, які будуть потрібні для створення проєктів. Друга, більш сучасна, модель Річардса передбачає «занурення» в проблему, її фундаментальне дослідження» [57, с. 13].

Німецький вчений М. Кнолл, працюючи над ретроспективним аналізом методу проєкту в зарубіжній педагогіці, зазначає, що феномен «проєкту» пов'язаний із намаганнями італійських архітекторів у XVI столітті професіоналізувати свою роботу та оголосити архітектуру як науку, зробивши це дисципліною. У Римській вищій школі мистецтв до лекцій додали важливий елемент – конкурс, коли найкращі учні отримували завдання виготовити різноманітні ескізи, що дало учням можливість творчо проявити себе, використовуючи власні можливості, мотивовані їх вивчати. Заснована в 1671 р. Королівська архітектурна Академія в Парижі оголосила конкурс на розробку планів будівель, ескізи яких отримали назву проєктів. При Академії була створена школа архітекторів, яка також проводила конкурси серед учнів, яким від учасників потрібна була співпраця та творчість. Відповідно, учні під час роботи над проєктом повинні розвивати уяву і в рамках класичної традиції прийти до оригінального рішення. Перший етап розвитку методу проєкту (XVI ст.) можна визначити «Проект як засіб мотивації навчальної діяльності» [57, с. 28].

У першій половині XVII століття ідея методу проєкту з Архітектурної академії у Франції також поширилася на німецькомовні країни, переважно у формі ранньої ідеї робочої школи або професійної освіти. Ідеї робітничої школи розглядалися у працях Джона Локка, англійського філософа, педагога та державного діяча. У примітці «Школи робітників» до законопроєкту про бідних Джон Локк звертається до проблеми суспільного значення дитячої праці. У цьому документі він пропонував створити у кожній громаді «навчальні заклади, призначені для дітей бідних від 3 до 14 років, своєрідного поєднання дошкільних закладів та початкових шкіл» [57, с. 28]. Цей другий етап (XVII – перша половина XIX ст.) формування проєктів можна назвати «Проєктом як засобом масового виховання дітей із різних верств суспільства» [57, с. 28].

Згодом метод перемістився з Європи до Америки: у 1879 р. У Вашингтонському університеті в Сент-Луїсі була заснована школа ручного навчання, де був використаний метод проєкту. Учням доводилося не тільки розробляти проєкти, а й виконувати їх фактично в технічних майстернях, вони виготовляли полиці, свічники, будували мотори. Учні відповідали за планування та реалізацію проєкту на основі реального життя чи професійних проблем. Після 1900 р. з'явився справжній проєктний рух, який сприяв зв'язку між орієнтацією на дітей та шкільною реформою. Американський філософ Джон Дьюї, пояснюючи суть цього методу, використав такий простий приклад: «Уявіть собі дівчину, яка пошила сукню. Якщо вона вклала душу у свою роботу, працювала охоче, з любов'ю, зробила свій власний візерунок і підійшла зі стилем сукні, пошила її сама, то це зразок типового проєкту, у педагогічному сенсі цього слова» [34, с. 19]. Цим простим прикладом Джон Дьюї «вказує на необхідність пов'язувати школу з життям, особистий досвід дитини та колективний досвід людського суспільства. Все це ознаки школи, в якій, на його думку, основною формою організації навчального процесу є проєктна діяльність» [34, с. 20].

Пізніше Вільям Кілпатрік, який працював у Коледжі освіти Колумбійського університету в Нью-Йорку, спробував сформулювати цю теорію у статті, опублікованій у провідному журналі педагогіки американської

школи. Заголовок статті був досить простим – «Метод проєкту». Будь-яку діяльність з високим ступенем незалежності групи учнів, об'єднаних у певний момент спільного інтересу, він вважав проєктом. Цей етап (кінець XIX – початок XX) розробки методу проєкту називається «Проект як найновіший підхід до вирішення теоретичних та практичних проблем освіти та виховання» [57, с. 28].

Простеживши історію розвитку та становлення методу проєктів, доцільним було б, на нашу думку, розглянути приклади «сучасних моделей навчання на основі методів проєктів у деяких зарубіжних країнах» [57, с. 28].

Зауважимо, що елементи методу проєкту широко використовувалися в експериментальних школах Європи у 20–30-х роках минулого століття. Так, зокрема, прихильники «нової школи» А. Ейлеха (Англія) були прихильниками «абсолютної свободи учнів». Ермітажна школа О. Декролі (Бельгія) максимально враховувала інтереси та уподобання дитини, навчальний матеріал був тісно пов'язаний з навколишнім життям учнів. У 1930-х роках у Франції за технологією вчителя французької мови Селестена Френе «Школа успіху і радості» базувалася на ідеях гуманізму та безкорисливої любові до особистості дитини, що «запропонувало оригінальне рішення до проблеми організації життя дітей, різні експерименти з активізації їх пізнавальної діяльності, форм і методів виховної роботи, запровадили часткове використання методу проєкту як засобу стимулювання процесу навчання (технологія безкоштовної праці). Дослідники відзначають, що французькі вчителі досі використовують технології Френе і вважають, що немає такої масової неформальної та водночас персоналізованої тенденції не лише у Франції, а й у світі» [57, с. 28].

Тенденції розвитку, впровадження проєктного методу 20–30-х років XX століття можна охарактеризувати як певний період і назвати його «Період широкого використання методу проєкту в експериментальних школах Європи у 20–30-х роках минулого століття» [57, с. 28].

Варто зазначити, що з кінця 30-х до кінця 50-х років минулого століття інтерес до методу проєктів у педагогічній науці згасає: «на Заході метод проєктів залишився у сфері освіти, але лише у формі теоретичних розробок.

Період втрати інтересу педагогічної науки до проєктного навчання характерний як для зарубіжних, так і для радянських шкіл. Мабуть, це пояснюється надмірно активною реалізацією методу проєкту на практиці, втомою вчителів від використання цього методу» [57, с. 52]. Цей етап визначається як «згасання інтересу до методу проєктів у педагогічній науці» [57, с. 53].

Пізніше, у 1960-х роках, у США з'явилася модель навчання під назвою «Індивідуальне навчання» (Університет Піттсбурга), яка «охоплювала учнів початкових класів. Спільними ідеями індивідуального методу навчання та методу проєктів є: фрагментація навчального матеріалу на відповідні розділи або невеликі фрагменти; підбір навчальної літератури та шкільного приладдя; індивідуальна та групова робота учнів щодо виконання завдань; контроль вчителя за наслідками роботи учня» [57, с. 53].

У США у 60–70-ті роки була створена нова модель викладання «Школа майбутнього», яка також використовувала метод проєктів: заняття за індивідуальними планами (під керівництвом вчителя), учні отримали право навчатися в класі або самостійно. У 1968 році в США були створені перші альтернативні школи.

Поширені в 70-80-х роках минулого століття так звані «відкриті школи», виховна робота в яких забезпечувала тісний зв'язок із навколишнім середовищем з урахуванням різних соціальних факторів та самовиховання особистості. Як і в методі проєкту, «навчальний процес у ньому тісно пов'язаний із позакласною та позашкільною діяльністю. У Міннесоті (США) було проголошено одне з основних завдань педагогічного колективу: перетворити навчання на радість; формувати індивідуальність дітей; розвивати активність, відповідальність, креативність, товариськість, самостійність. Навчання тут проводилося за такими напрямками: підготовка до підприємницької діяльності; підготовка до громадської діяльності; загальнокультурний розвиток; формування навичок міжособистісного спілкування. Цей етап 60–80-х років ХХ століття в США визначається «Проект як спробу альтернативного навчання в США» [57, с. 28].

Вважаємо, що позитивним є той факт, що «з 80-х і 90-х роках минулого століття проєкт альтернативного або спільного навчання (університети Балтімора, Міннесоти та Каліфорнії) набув значної популярності у шкільній освіті» [73]. Як і в методі проєкту, виховувалися такі якості учнів, як відповідальність за власне навчання та навчання інших учасників групи, взаємодопомога, індивідуальна самостійність, соціальна взаємодія, оцінка та перспективи вдосконалення завдання. Німецькі педагоги мають власну справедливу думку щодо нових моделей, форм і методів навчання. У науковій роботі «Інтегральна школа» (1990 р.) Вони підкреслювали, що «форми і методи навчання не можуть і не повинні залишатися абсолютно новими, вони мають продовжувати та розвивати досвід активного та самостійного навчання учня» [57, с. 20]. Відповідно до думки німецьких учителів, не слід віддавати перевагу одному методу, але бачення кожного з них слід використовувати творчо.

Таким чином, можна узагальнити, що ідеї гуманістичного підходу до освіти Дж. Дьюї, який започаткував метод проєктів, отримали «широке поширення і набули великої популярності завдяки раціональному поєднанню теоретичних знань та їх практичному застосуванню» [73].

Метод проєкту активно використовується в навчальному процесі зарубіжних країн у цей період (80-90-ті роки минулого століття), відповідно, цей період можна назвати «Період поширення та активного застосування проєкту метод у навчальному процесі Європи та Америки» [57, с. 26].

Розглядаючи приклади сучасних моделей навчання в деяких зарубіжних країнах, слід зазначити, що метод проєктів як освітня технологія має свою історію. Згідно з «діаграмою популярності» В. Н. Стренберга методу проєкту, можна зробити висновок, що «пік його популярності припав на 1920-ті роки. До середини століття він зазнав жорсткої критики традиціоналістів. І лише в 70-80-х роках у Європі, а пізніше, у 90-х роках в Україні» [73]. Тож «метод проєкту» переживає своєрідний ренесанс, проникаючи у всі рівні школи» [57, с. 29].

Зазначимо, що останнім часом метод проєктів лише зміцнив свої позиції, посівши помітне місце серед інших сучасних методів педагогічної теорії та практики.

Сьогодні вчені відносять метод проєктів до технологій ХХІ століття, які «передбачають адаптацію до мінливих умов життя постіндустріального суспільства. На початку ХХІ ст. технологія навчання на основі проєктів визнається вчителями як одна з особистісно-орієнтованих педагогічних технологій, яка ґрунтується на визнанні унікальної сутності кожного учня (учня), його індивідуальності. Це змінює роль вчителя. Його основне завдання – створити відповідне навчальне середовище, в якому учень має можливість спиратися на свій особистий потенціал» [57, с. 25].

Вважаємо, що повернення до методу проєкту сьогодні є досить інтенсивним і стає інтегрованим компонентом повністю розробленої та структурованої системи освіти. Учні набувають досвіду у вирішенні реальних проблем, обмірковуючи майбутнє самостійне життя, яке вони проєктують під час навчання, адже, створюючи проєкт, необхідно «продумати мотив, чітко сформулювати мету, предмет, способи реалізації, узгодити засоби використання та спланувати передбачуваний результат. Лише маючи чітку структуру проєкту, можна розпочинати його втілення» [106, с. 80]. Адже проєктна діяльність має свою структуру (мотив, мета, способи, засоби, предмет, результат). Крім того, проєктна діяльність завжди має особистісну спрямованість: «залучаючи здобувачів вищої освіти до проєктної діяльності, маємо можливість долучити їх до реальної творчої діяльності. Відчуваючи свою значимість у суспільстві, студенти стають мотивованими до отримання нових знань, що у процесі проєктної діяльності набувають практико-орієнтованого характеру» [106, с. 81].

Як бачимо, пошук раціонального поєднання теоретичних знань та їх практичного застосування для вирішення конкретних проблем зробив цей метод популярним.

Таким чином, визначено сучасний стан розвитку методу проєкту як одну з сучасних світових педагогічних технологій. Метод проєктів полягає в тому, що це освітня технологія, яка націлена на придбання учнями знань, вмінь та навичок завдяки системній організації проблемно-орієнтованого навчання. Основним змістом цієї технології є створення інтересу учнів до певних

проблем, що передбачають володіння певним рівнем знань, і через проєктну діяльність, яка передбачає розв'язання однієї або цілої низки проблем, показати практичне застосування надбаних знань.

Переконані, що саме метод проєктів забезпечує досягнення високої ефективності навчальних занять, завдяки поєднанню фронтальної індивідуальної, парної чи групової (але виключно самостійної з наданням консультативної підтримки вчителя) діяльності тих, хто навчається. Цей підхід передбачає відхід від традиційних суб'єкт–об'єктних відносин між учителем та учнями та визнає ученика як активного суб'єкта освітнього процесу, здатного свідомо ставитися до навчання та впливати на його перебіг. Іншими словами, він реалізує принцип учнецентрованого навчання.

Отже, головним завданням проєктних технологій у сучасній школі є забезпечення формування ключових компетентностей здобувачів освіти. Зокрема, інформаційна компетентність передбачає розвиток умінь здійснювати пошукову діяльність, складати план дій, обробляти інформацію та ефективно обмінюватися нею; компетентність навчатися протягом життя включає розвиток навичок планування та організації власної діяльності; підприємницька компетентність реалізується через здатність чітко та грамотно презентувати власні ідеї; соціальна компетентність спрямована на формування вмінь аргументовано та переконливо висловлювати власну громадянську позицію. Досягнення цих компетентностей забезпечується шляхом розв'язання творчо-навчальних завдань, що стимулюють інтерес здобувачів освіти до набуття нових знань.

Вважаємо, що успішний навчальний проєкт має сприяти розвитку вмінь учнів самостійно здійснювати пошук інформації; виділяти з неї найсуттєвіші відомості для розкриття теми проєкту; узагальнювати та підводити підсумки відповідно до поставлених завдань; а також ефективно взаємодіяти з однокласниками та вчителем для обміну інформацією та отримання консультативної підтримки.

1.2. Проектна організація навчальної діяльності на уроках української літератури в закладах загальної середньої освіти

Зауважимо, що сьогодні проектна діяльність пронизує всі сфери життя і стає важливою характеристикою мислення сучасної молоді. Проект є одним із найзначніших «методів організації діяльності, що тісно пов'язаний із творчістю, наукою, мистецтвом, психологією та іншими сферами» [73]. Навчання через проекти виступає «засобом формування взаємодії зі світом і потребує розвитку у здобувачів освіти навичок проектної діяльності, що обумовлено сучасним етапом розвитку суспільства та виробництва» [57, с. 15]. Проектна діяльність передбачає створення нового, раніше неіснуючого об'єкта, комплексний пошук складних рішень та формувань

Проект завжди «спрямований на створення об'єктивно та суб'єктивно нового цінного продукту, який потім втілюється в реальному житті. Робота над проектом – це практика особистісно орієнтованого навчання, коли в процесі конкретної роботи учня на основі його вільного вибору з урахуванням його інтересів отримується конкретний результат» [73]. Основний девіз проектної діяльності здобувача освіти: «Все, що я знаю для того, що мені потрібно, і де я можу застосувати ці знання» [73]. Для педагога це бажання знайти розумний баланс між академічними та прагматичними знаннями, вміннями та навичками. Позитивним, на нашу думку, є те, що проект орієнтований насамперед на самостійну діяльність здобувачів освіти: індивідуальну, парну або групову, яку учні виконують протягом певного періоду часу. Технологія проектування передбачає вирішення здобувачем освіти проблеми, що передбачає, з одного боку, використання різних методів, засобів навчання, а з іншого – інтеграцію знань, умінь з різних галузей науки, техніки, творчості.

Дидактична ефективність проектної технології оцінюється за такими критеріями: наявність проблеми або навчального завдання, що потребує проведення дослідницького пошуку; можливість наочно представити результати виконаного проекту (наприклад, у вигляді макета книги, словникової статті, плакату, інструкції, презентації тощо); самостійне

виконання завдання здобувачами освіти або, за потреби, групова чи парна кооперація; застосування алгоритму дослідницької діяльності, що передбачає визначення мети, завдань, структури та способів оформлення кінцевих результатів проєктної роботи. Погоджуємося з думкою Г. Бондаренко, що «до безумовних переваг проєктних технологій слід віднести такі: створення на уроці дослідницької, творчої атмосфери; залученість кожного учня в активний пізнавальний процес, в основі якого лежить співробітництво; забезпечення переходу від репродуктивного до творчого рівня формування учнівських компетентностей. Проте абсолютизувати переваги проєктного навчання не варто» [6, с. 102]. Як і будь-який інший, метод проєктів «має свої недоліки або слабкі місця, як-от: необхідність великої кількості часу для опрацювання навчального матеріалу, кількості часу для опрацювання великого обсягу матеріалів, інтеграції компетентностей з кількох навчальних предметів, чіткого розподілу функцій між керівником і виконавцями проєкту, якісної попередньої підготовки» [6, с. 103].

Переконані, що зацікавленість здобувачів освіти проєктною діяльністю виступає потужним стимулом відповідального ставлення до виконання завдань, сприяє розвитку комунікативних навичок у нестандартних ситуаціях, формує почуття відповідальності перед собою та іншими членами групи, а також стимулює прагнення поглиблювати знання та користуватися довідковою літературою. При цьому роль вчителя зводиться до мінімуму і обмежується функціями радника, консультанта, рецензента чи координатора. Найважливішим результатом є не високі оцінки, а створення якісного продукту, який стає цінним життєвим досвідом для учнів, надовго залишається в їхній пам'яті та збагачує їх навички здобуття інформації.

Також погоджуємося із Г. Бондаренко, що «недоліки проєктного навчання можна компенсувати стимулюванням мотивації до вивчення мовного матеріалу. Такі підходи розвивають особистість. Чим сильніше діти захоплюються роботою, тим краще буде кінцевий результат і ґрунтовніше опрацювання необхідного матеріалу й, відповідно, міцніші знання з предмету (у нашому випадку, української літератури)» [6, с. 103].

Звідси, проєктна технологія передбачає використання вчителем набору дослідницьких, пошукових, творчих за своєю суттю методів, прийомів, засобів. Метод проєктування для педагога полягає у створенні таких умов під час навчального процесу, в яких результатом є індивідуальний досвід проєктної діяльності учня, його продуктивної діяльності. Продуктивна діяльність насамперед плідна для освіти. Це «індивідуальна (парна, групова) дія, яка створює корисний, майже цінний матеріал» [7, с. 28].

Таким чином, при використанні проєктної технології вирішується ряд «різних рівнів дидактичних, навчальних, розвивальних завдань, а саме: 1) розвиваються пізнавальні здібності учнів; 2) формуються вміння самостійно конструювати свої знання, вміння орієнтуватися в інформаційному просторі; 3) активно розвиває критичне мислення, сферу спілкування» [10, с. 34]. Основними «завданнями вчителя є: 1. Не тільки передати здобувачам освіти силу певних знань, а й навички самостійного здобуття знань та вміння самостійно застосовувати їх для вирішення нових пізнавальних та практичних завдань. 2. Допомогати здобувачам освіти у набутті комунікативних навичок, тобто вміння працювати в різних групах, виконуючи різні соціальні ролі (керівник, виконавець, посередник тощо). 3. Різноманітний діапазон спілкування дітей, знайомство з іншими культурами, різні точки зору на одну проблему. 4. Прищеплення здобувачам освіти вміння використовувати методи дослідження: збирати необхідну інформацію, вміти аналізувати її з різних точок зору, висувати різні гіпотези, вміти робити висновки» [10, с. 25].

Робота над проєктом має ретельно плануватися вчителем. Разом з учнями він має обговорити теми проєктів, намітити структуру майбутніх робіт, визначити етапність роботи над проєктом, сформулювати до результатів оформлення проведеної роботи та критеріїв її дослідження. Для того, щоб розпочати проєктну діяльність, педагог повинен знати «основні вимоги до її організації: 1. Наявність значної дослідницької проблеми (завдання), яка вимагає комплексних знань, дослідницького пошуку для її вирішення (наприклад, вивчення екологічних проблем у різних регіонах світу; проблема впливу людини на довкілля тощо). 2. Практичне, теоретичне,

пізнавальне значення очікуваних результатів (наприклад, доповідь відповідним службам про екологічну ситуацію в конкретному регіоні, фактори, що впливають на цю ситуацію, тенденції розвитку цієї проблеми, спецвипуск газети, альманах з повідомленнями з місця події). 3. Самостійна (індивідуальна, групова, парна) діяльність учнів. 4. Структурування основної частини проєкту (із зазначенням поетапних результатів). 5. Використання методів дослідження: виявлення проблеми проблем, що впливають з неї, гіпотеза їх вирішення, обговорення методів дослідження, оформлення кінцевих результатів, аналіз даних, узагальнення, коригування, висновки. Проєкт, як і інші процеси у своєму розвитку, проходить кілька етапів, які вчителі розрізняють по-різному» [58, с. 28].

Наголосимо, що учнівський проєкт дидакти класифікують як особливу технологію навчання, що передбачає індивідуальне або групове учнівське дослідження сформульованих учителем проблем. З цього приводу слушною є думка О. Когут, що «проєктний метод – це дидактичний засіб активізації пізнавальної активності учнів, розвитку креативного мислення й формування визначених у них особистісних якостей» [49, с. 112].

На наше переконання, саме під час виконання творчого проєкту школярі навчаються співпереживати, відчувати відповідальність за спільний результат, а отже радо надавати допомогу своїм однокласникам, радіти спільним успіхам. Таким чином, метод проєктів спрямований на розвиток низки умінь і навичок, які сприяють активізації процесу засвоєння знань, умінь і навиків з української літератури особливо в старших класах, де основна увага приділяється поглибленню й систематизації вивченого в середніх класах закладів загальної середньої освіти, що потребує формування вмінь самостійно опрацьовувати значні обсяги інформації.

Зауважимо, що, на нашу думку, метод проєктів є надважливим для розвитку творчих здібностей старшокласників на уроках української літератури, зацікавленість розвитком літературного процесу.

Наголосимо, що успішність виконання проєктних завдань передбачає попереднє ознайомлення здобувачів освіти зі структурою проєкту і привчання

їх до чіткого дотримання цієї структури. Отож окреслимо етапи проєктної діяльності. Першим етапом є підготовчий – підготовка проєкту. На цьому етапі важливо визначити тему і мету проєкту. Для здобувачів освіти саме на цьому етапі важливо обговорити проблему, пошук інформації. Завданням педагога на даному етапі є: заява задуму, мотивація, допомога у постановці завдань. Другим етапом є планування проєкту: визначення джерел, засобів збору, методів аналізу інформації, засобів представлення результатів; встановлювання критеріїв оцінки результату і процесу. На даному етапі здобувачі освіти формулюють завдання і виробляють план дій. Завданням вчителя на цьому етапі є коригування, пропонування ідеї, висування пропозиції. Третім етапом є практично-виконавчий, для якого важливим є збір інформації (спостереження, робота з літературою, анкетування, експеримент). Здобувачі освіти на даному етапі збирають інформацію, а вчитель в основному спостерігає, непрямо керує діяльністю. Обов'язковим на даному етапі є аналіз інформації, формулювання висновків. Важливо, щоб здобувачі освіти самі здійснювали аналіз інформації, а вчитель лише коригував, спостерігав. Наступним етапом є оформлення результатів. Старшокласники на даному етапі виконують технологічні операції, самоконтроль, а педагог веде контроль за якістю. Передостанній етап – заключний, де здійснюється підготовка проєкту до захисту. Подання і оцінка результатів (усний, письмовий звіт та оцінка результатів і процесу дослідження за вчасно встановленими критеріями). Завершує проєкт презентація і захист. На даному етапі важливим є виставлення керівником проєкту оцінки з обґрунтуванням, похвалою.

Отже, можемо прийти до висновків, що система послідовних дій виконавців та керівника дає можливість організувати проєктну діяльність в умовах сучасного освітнього простору. Проєктне навчання сприяє розвитку творчих здібностей старшокласників, стимулює їх до пошукової діяльності, сприяє популяризації ними творчості видатних українських культурно-літературних діячів.

Погоджуємося із думкою провідних сучасних методистів, що для успішної реалізації проєктного навчання, важливо дотримуватися певних

«правил організації проєктної діяльності: 1) проблема; 2) проєктування (планування); 3) пошук інформації; 4) продукт; 5) презентація; 6) портфоліо (папка проєкту)» [49, с. 65]. Перед початком роботи над проєктами педагог повинен знати не тільки етапи організації проєктної діяльності, а й класифікацію проєктів. У «підготовчій частині здобувачі освіти разом з керівником проєкту мають: 1) визначити проблеми; 2) вибрати тему проєкту; 3) сформулювати мету та завдання своєї майбутньої діяльності; 4) планувати роботу з реалізації проєкту; 5) робота над пошуком інформації» [49, с. 68].

Надзвичайно важливим, на наше переконання, в організації проєктної діяльності є врахування проблем, які цікавлять і хвилюють дітей. Отже, тема майбутнього проєкту визначається інтересами та потребами учасників проєктної діяльності, адже надзвичайно важливо, щоб учні «горіли» темою, хотіли дізнатися більше інформації про творчість того чи іншого митця, його культурно-літературну діяльність, прагнули перечитати твори цього автора, рекомендовані для позакласного читання тощо.

Отже, організовуючи той чи інший творчий освітньо-літературний проєкт, варто пам'ятати, що його мета має бути його кінцевим результатом. Тому, визначивши проблему та обравши тему проєкту, здобувачі освіти формулюють ключові, тематичні та змістовні запитання, які допомагають визначити мету та завдання проєкту. У цьому контексті важливим є і розробка плану проєкту. Метою цього сегменту групової роботи є створення детального плану проєкту. Перед плануванням старшокласники повинні обговорити кінцевий результат проєкту, щоб розробити моніторинг досягнення мети проєкту.

Найважливішим етапом у проєктній діяльності, на нашу думку, є презентація проєкту – це передостанній етап у проєктній діяльності групи, де учасники презентують результати своєї роботи. Важливою умовою є коротка презентація основної теми, мети, завдань проєкту та досягнень, особисті чи групові дослідження, важливість результатів. Здобувачі освіти обговорюють шляхом мозкового штурму тощо усі можливі варіанти представлення результатів роботи команди проєкту. Важливо на цьому етапі, на наше

переконання, забезпечити старшокласникам повну свободу вибору щодо форми викладу результатів проєктної діяльності, яка може найбільш ефективно довести переконливість ідей, пропозицій, важливість обраної теми, а вчитель на цьому етапі має лише коригувати діяльність дітей, вносити пропозиції, презентувати ідеї, які обговорюються в групі проєкту. Щоб обговорити форму презентації, учні повинні розробити критерії, за якими можна оцінити проєкт. Важливо знати, «що саме оцінюватиметься: 1) оформлення папки проєкту (зовнішній вигляд); 2) зміст (глибина дослідження, переконливість фактів, доцільність діяльності); 3) актуальність та значимість обраної теми; 4) ступінь креативності; 5) оригінальність запропонованих рішень тощо; 6) незалежність виконання; 7) участь кожного учасника групи» [49, с. 50]. Критерії оцінки презентації можуть «включати: 1) переконливість презентації; 2) використання технічних засобів, ясність; 3) артистичність та виразність виконання; 4) повне розкриття змісту проєкту» [49, с. 51] тощо. Оголошення результатів проєкту: 1) врахування самооцінки учасників проєктної групи в загальній оцінці проєкту; 2) вручення премій, номінацій (за найкраще дослідження, за найкращу презентацію); 3) використання рейтингу. Проєктна діяльність впливає на розвиток здобувачів освіти. Вона «допомагає педагогу впливати на зовнішні мотиви (прагнення бути дорослим) та на внутрішні мотиви (бажання успіху, отримання нових знань тощо) здобувача освіти» [47, с. 18].

Отже, проєктна діяльність націлена на досягнення єдиної мети освіти: забезпечення інтелектуального, фізичного і соціального розвитку здобувача освіти. Проєктне навчання є однією з форм продуктивного навчання, головною метою якою є не просте засвоєння обсягу знань або виконання навчальних програм, а реальне застосування, розвиток та збагачення власного досвіду здобувачів освіти. Метод проєктів забезпечує формування самоосвітньої компетентності, активізує процес засвоєння знань, умінь та навиків, стимулює інтерес здобувачів освіти до навчального предмета.

1.3. Формування готовності старшокласників до проєктної діяльності

Теоретичні основи формування готовності учнів старших класів закладів загальної середньої освіти до проєктної діяльності визначаються особливостями, що характерні саме для проєктної діяльності на уроках української літератури в 10–11 класах. Зазначимо, що метод проєктів є організацією навчання, «за якою учні набувають знань і навичок у процесі планування й виконання практичних завдань-проєктів» [47, с. 67], що є важливим для отримання нових знань про творчість того чи іншого митця, розвиток літературного процесу в певний історичний період.

Як зауважує О. Слижук, «в основі проєктного навчання літератури – формування читацької компетентності учнів на основі самостійної або групової роботи над проєктом за мотивами художнього твору та його презентація» [107, с. 98]. Відповідно до того, в організації процесу проєктного навчання необхідно «враховувати такі дидактичні принципи: врахування життєвого досвіду та читацьких інтересів учнів; орієнтація на практичний результат та формування системи цінностей; проєкція сформованих умінь та навичок на майбутню суспільну діяльність; інтегроване формування предметної та ключових компетентностей, наскрізних умінь: готовності до планування своєї діяльності, активності у виконанні завдань проєкту, самостійності, ініціативності, гнучкості мислення; зв'язок навчальних завдань з реальними життєвими ситуаціями, їх актуальність» [107, с. 99].

Залучення здобувачів освіти до проєктної діяльності на уроках української літератури є, на нашу думку, надважливим кроком, адже література – це мистецтво слова, тому потрібно створити усі умови, щоб здобувачі освіти мали простір для творчості, зрозуміли, «пізнали», оцінили творчість українських митців. Погоджуємося з думкою А. Лаврової, що «українська література – один із ключових шкільних предметів, вивчення якого передбачає не лише отримання базових знань, а й формування гуманістичного світогляду, розвиток естетичного смаку, любові та поваги до української культури, історії» [61, с. 50]. Як зазначає А. Лаврова, «сьогодні у сучасній

школі спостерігається тенденція зниження інтересу учнів до читання української літератури, що обумовлено низкою причин: одноманітні уроки і домашні завдання, примус, авторитарне спілкування вчителя з учнями та багато інших. Саме тому сучасний вчитель все частіше звертається до інтерактивних методів навчання» [61, с. 50]. У цьому контексті, на наше переконання, надважливим є застосування на уроках української літератури в старших класах методу проєктів, адже проєкт – це творча робота, яка «враховує як теоретичне, так і практичне навчання, передбачає глибину знань, можливість аналізу ситуацій, використання моделі роботи в команді, спрямованої на досягнення певної мети» [61, с. 51]. Метод проєктів навчає учнів «особистій відповідальності та самодисципліні, формує навички прийняття рішень, самооцінювання, створює відчуття приналежності, розвиває ініціативність, допитливість та креативність, готовність служити інтересам громади та громадянській відповідальності. Відпрацьовані в процесі роботи над проєктом вміння учень зможе використовувати у подальшому житті» [61, с. 51].

О. Слижук зауважує, що «навчальний проєкт з літератури – це також чітка схема дій та використання ресурсів для досягнення освітньої мети – створення власного творчого продукту за мотивами прочитаного художнього твору» [107, с. 100].

Зауважимо, що основними вимогами в процесі використання методу проєктів в освітній діяльності є: «наявність значущої у дослідницькому, творчому плані проблеми (завдання), яка потребує інтегрованих знань, дослідницького пошуку для її розв'язання; практична, теоретична, пізнавальна значущість передбачуваних результатів; самотійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність; структурування змістової частини проєкту (із вказівкою поетапних результатів); використання дослідницьких методів: визначення проблеми та завдань дослідження, висунення гіпотези їх розв'язання, обговорення методів дослідження, оформлення кінцевих результатів, аналіз отриманих даних, підбиття підсумків, корегування, висновки» [115, с. 43].

Основними критеріями оцінювання проєкту є: завершеність; зрозумілість; інформативність; доказовість; наочність.

Залежно від мети та завдань проєкту етапи проєктної діяльності наповнюються певним змістом та вимагають виконання різного виду завдань, однак особливістю проєктної діяльності є її підпорядкованість чіткому плану. Вважаємо, що саме дотримання чіткого плану дій є важливою умовою залучення майбутніх словесників до проєктної діяльності.

Переконані, що цінність використання методу проєктів на уроках української літератури в старших класах ЗЗСО полягає у такому: можливості критичного обговорення наукових досягнень з заданої проблеми дослідження; створенні проєктів аналітичного характеру з виявленням та порівнянням різних поглядів на проблему; обговоренні помилок, яких припустились учні під час розв'язання проблеми у дискусіях в процесі захисту проєкту; формуванні вмінь та навичок аргументовано спростовувати висунуті помилкові гіпотези під час роботи над проєктом; використанні дискусій як форми презентації проєкту; формуванні вмінь та навичок аналізу наукової літератури з будь-яких актуальних проблем сучасності.

Однак варто зауважити, що впровадженню проєктної діяльності властива низка проблем, а саме: використання проєктного навчання потребує не лише глибоких теоретичних і практичних знань, але й достатнього рівня творчого мислення, особливо під час розробки навчальних проєктів; відсутність чітких критеріїв щодо визначення кола проблем для розробки навчального проєкту; неготовність учасників освітнього процесу до виконання навчального проєкту (недостатність теоретичних знань, відсутність навичок творчої роботи, складність проєкту тощо); недостатня матеріально-технічна база навчального закладу для виконання проєкту (обмеженість доступу до Інтернету, обмежений бібліотечний фонд, відсутність засобів для презентації результатів проєкту тощо).

Більшість науковців, які досліджували організацію проєктної діяльності в умовах школи, сходяться у думці, що її використання передбачає наявність певних навичок у педагога. Складність організації проєктного навчання полягає саме у готовності педагога до такої діяльності, оскільки впровадження педагогічних інновацій вимагає не лише наявності знань про особливості їх

використання під час навчального процесу, але й вимагає здатності педагога поєднувати використання інноваційних програм з проблем виховання та навчання. Не менш важливою є здатність педагога до адаптації нововведення з урахуванням специфіки навчальної дисципліни. Досить часто «виникають проблеми, спричинені намаганнями пристосувати до конкретних умов педагогічні технології, які виявили свою ефективність в інших галузях» [7, с. 27].

Зазначимо, що готовність педагога до інноваційної діяльності розглядалася у низці педагогічних досліджень, зокрема в працях І. Гавриш, І. Дичківської, О. Огієнко, Т. Калюжної, К. Ковтун, О. Козлової, Л. Мільто, Л. Петриченко, Ю. Радченко, Л. Подимової, В. Сластьоніна, О. Шапран та інших. Зокрема, І. Дичківська виділяє такі «показники готовності до інноваційної діяльності: усвідомлення потреби впровадження освітніх інновацій у власній педагогічній практиці; поінформованість про новітні педагогічні технології, знання новаторських методик роботи; зорієнтованість на створення власних творчих завдань, методик, налаштованість на експериментальну діяльність, готовність до подолання труднощів, пов'язаних зі змістом та організацією інноваційної діяльності; володіння практичними навичками освоєння педагогічних інновацій» [27, с. 280].

В дослідженнях І. Гура визначено, що «інноваційна компетентність педагога – система мотивів, знань, умінь, навичок, особистісних якостей педагога, що забезпечує ефективність використання нових педагогічних технологій у роботі з дітьми» [25, с. 30]. Широко проблема готовності вчителів до інноваційної діяльності розглянута у працях К. Ковтун [48], де «готовність до інноваційної професійної діяльності на сучасному етапі розглядається як інтегративна якість особистості вчителя, що виявляється у діалектичній єдності всіх структурних компонентів, властивостей, зв'язків і відносин; і складне особистісне утворення, що є умовою та регулятором успішної професійної діяльності вчителя. Вона безпосередньо пов'язана з інноваційною компетентністю педагога як системою мотивів, знань, умінь, навичок,

особистісних якостей педагога, що забезпечує ефективність використання нових педагогічних технологій у роботі з дітьми» [48, с. 233].

Зауважимо, що спеціальних наукових розвідок з вивчення готовності до проєктної діяльності старшокласників на уроках української літератури немає, тому у своєму дослідженні ми опираємося на власний досвід (проходження безперервної виробничо-педагогічної практики на базі ТНВК «Школа-ліцей № 6 імені Назарія Яремчука», а також власний педагогічний досвід викладання в стінах Галицького фахового коледжу імені В'ячеслава Чорновола). Оскільки, предметом нашого зацікавлення є саме проєктна діяльність на уроках української літератури в старших класах, то під час педагогічної діяльності нами було ініційовано створення кількох творчих проєктів на уроках з позакласного читання, метою яких було популяризація творчості митців-воїнів.

Опираючись на власний досвід проєктної діяльності, вважаємо, що формування готовності до участі в творчих та освітньо-волонтерських проєктах старшокласників базується на таких чинниках:

- усвідомлення змісту та цілей освітньої діяльності у контексті актуальних педагогічних проблем;
- уміння формулювати освітні цілі з урахуванням сучасного розвитку педагогічної науки;
- здатність поєднувати традиційне навчання з вимогами особистісно-орієнтованої освіти;
- бажання бути суспільно корисним;
- знання технологій, форм і методів інноваційного, зокрема, проблемного, навчання;
- особиста переконаність;
- здатність до особистісного творчого розвитку.

Вважаємо, що саме готовність старшокласників до інноваційної діяльності є тією рушійною силою, що формує необхідність творчого підходу до навчання. За структурою це складне інтегративне утворення, яке охоплює різноманітні якості, властивості, знання та навички особистості. Однак вона є передумовою ефективної діяльності учнів старших класів закладів загальної

середньої освіти, максимальної реалізації його можливостей, розкриття творчого потенціалу.

Зокрема, з метою формування готовності до проєктної діяльності під час навчання, здобувачі освіти старших класів, на наше переконання, мають набути: знання про особливості та етапи проєктної діяльності; уміння цілеспрямовано формулювати та реалізовувати проєкти в освітній діяльності; психолого-педагогічні знання про освоєння та впровадження проєктів під час вивчення української літератури.

Також, на нашу думку, метод навчальних проєктів виступає як можливий засіб вирішення актуальних проблем: здобувачі вищої освіти часто не вміють перетворювати інформацію на знання, здійснювати цілеспрямований пошук інформації; великий обсяг інформації не призводить до систематичних знань; відсутність інтересу, мотивації до особистісного зростання, до самостійного здобуття нових знань.

Отже, сучасний стан розвитку методу проєктів можемо визначити як «як одну із сучасних світових педагогічних технологій». Визнаючи педагогічну цінність проєктування і рекомендуючи його застосування на уроках української літератури в старших класах закладів загальної середньої освіти, слід пам'ятати, що проєктування – це лише засіб, а не мета. Його не варто абсолютизувати, розглядати як єдиний або навіть як основний метод навчання. Засобами проєктування потрібно не лише готувати здобувачів освіти до відкриття нових знань, а й формувати їх соціальну активність. Підготовка здобувачів освіти повинна базуватися на прогнозуванні зазначених тенденцій і проєктуванні змісту, методів та форм навчання, адекватних прогнозованим проблемам і потребам суспільства. Врахування цих вимог суттєво підвищить якість підготовки, а звідси – якість роботи, яку здійснюватимуть здобувачі освіти в майбутньому. Професіоналізм та швидкість входження фахівця у професійне середовище напряму залежать не лише від його знань, умінь та навичок, а й від підготовленості до діяльності в умовах соціальних зрушень, здатності до проєктування та впровадження педагогічних інновацій. Тож, вважаємо, що проєктна діяльність старшокласників є надзвичайно важливою,

оскільки спрямована на розвиток пошуковопізнавальних навичок учнів 10–11 класів закладів загальної середньої освіти, формування у них уміння самостійно конструювати свої знання, уміння орієнтуватися в інформаційному просторі, бачити, формулювати і розв’язувати проблему.

Висновки до першого розділу

Проектна діяльність в освітньому процесі є ефективним інструментом розвитку ключових компетентностей здобувачів, спрямованих на формування здатності до самостійного мислення, творчості, дослідницької активності та комунікації. У сучасній українській школі проектний підхід розглядається як засіб реалізації особистісно орієнтованого, діяльнісного та компетентнісного підходів до навчання, що забезпечує інтеграцію теоретичних знань.

У процесі теоретичного аналізу науково-методичної літератури було зроблено висновок, що проектне навчання сприяє формуванню у старшокласників інформаційної, соціальної, підприємницької та навчально-пізнавальної компетентностей, розвиває уміння планувати та організовувати власну діяльність, досліджувати та аналізувати інформацію, аргументовано висловлювати власну позицію та ефективно взаємодіяти в колективі. Крім того, метод проектів активізує процес засвоєння знань, умінь і навиків, стимулює інтерес до вивченого матеріалу та формує навички самоосвітньої діяльності, що є важливим фактором підготовки здобувачів освіти до життя в інформаційно насиченому та полікультурному середовищі.

Впровадження проектної діяльності на уроках української літератури в старших класах закладів загальної середньої освіти передбачає поєднання індивідуальної, парної та групової роботи учнів, забезпечує практичне застосування здобутих знань через створення конкретного продукту (макетів, плакатів, словникових статей, презентацій тощо), а також сприяє формуванню відповідальності, самостійності та творчої активності здобувачів освіти. Ефективність цього методу визначається високим рівнем залученості школярів у процес виконання завдань, а роль вчителя зводиться до контролю за підготовкою та здійсненням проектної діяльності (проведення консультацій,

рекомендація інформаційних джерел, організація групової роботи, допомога із презентацією проекту тощо).

Робота над навчальним проєктом на уроках української літератури охоплює весь період вивчення художнього твору. Вчитель заздалегідь ставить проєктне завдання, організовує роботу над ним, акцентує на складових елементах, які допоможуть учням якісно виконати творчий продукт і презентувати його. Прикінцевим етапом проєктного навчання є обговорення його результатів, рефлексія, самооцінювання як елементи формувального оцінювання діяльності здобувачів освіти.

Проєктна діяльність старшокласників у процесі вивчення текстів сучасних українських письменників є ефективною за умови активного залучення всіх учасників проєктної групи до виконання завдань, надання вчителем консультацій на кожному етапі виконання проєкту, орієнтації на досягнення очікуваних результатів навчання. Формування вмінь учнів старших класів закладів загальної середньої освіти здійснювати проєктну діяльність дає можливість урізноманітнити освітній процес, відповідає вимогам концепції Нової української школи, за якими школярі вчать самостійно здобувати знання, розвивати свої вміння, ціннісний потенціал та життєвий досвід.

РОЗДІЛ II. РОЛЬ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ У ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ВІЙНИ

2.1. Проєктна діяльність учнів старших класів у процесі вивчення сучасної української літератури війни

Зазначимо, що саме участь старшокласників у проєктній діяльності допомагає їм зорієнтуватися у суспільному вирі подій та явищ – соціальних, економічних, політичних, інформаційних, а також оволодіти досвідом суспільного життя, проявити свою громадську позицію, творчо самоствердитися і (що сьогодні так важливо) позитивно впливати на масмедійний простір, утверджувати, збагачувати, поширювати своє, рідне: мову, історію, літературу, культуру.

Проєктна діяльність на уроках української літератури є надзвичайно важливою і гармонійною, адже, як зазначається в пояснювальній записці до навчальної програми, «предмет «Українська література» в 11-річній загальноосвітній школі вивчає кращі зразки художньої літератури як мистецтва слова, допомагає формувати, збагачувати внутрішній світ молодого людини, позитивно впливати на її свідомість, морально-етичні цінності, розвивати інтелектуальні, творчі здібності, естетичні смаки, самостійність мислення й громадянський вибір. Усе це сприятиме самореалізації особистості в майбутньому» [88, с. 3]. Переконані, що саме проєктна діяльність старшокласників допоможе сповна розкрити творчий потенціал здобувачів освіти, адже «в умовах, коли старшокласники значну частину свого життя проводять у віртуальному світі, перебувають у реальності, де співіснують елітарне й масове, де рг-технології можуть створити подію з того, що не має високої естетичної вартості, важливо навчити їх розрізняти якісні мистецькі об'єкти від того, що є проминальним і кон'юнктурним» [88, с. 3].

Слушною нам видається думка А. Фасолі, що «ключова ідея методики проєктного навчання української літератури полягає у трактуванні цього способу побудови освітнього процесу як оптимального для розвитку особистості, наділеної суб'єктними властивостями (незалежність, свобода

вибору, рефлексія, саморегуляція, життєтворчість та ін.). Головною проблемою визнано пошук шляхів подолання відчуженості учнів від навчання шляхом застосування різноманітних засобів впливу: методів, прийомів, технік, що пробуджують прагнення до самостійної творчої діяльності, стимулюють активність учнів та їх пізнавальний розвиток, адже суб'єктність – це те, що властиво особистості онтологічно (тобто невід'ємно від буття), те, що в ній завжди є» [122, с. 52].

Зауважимо, що методика проєктної навчальної діяльності передбачає створення умов для творчого розвитку як учня, так і самого вчителя, адже урок стає сферою їхньої культурної взаємодії. У поняття культурної взаємодії вкладаємо розуміння уроку як міні-освітнього процесу, який здійснюється в умовах активного діалогічного спілкування в системі учитель-учень. Послугуємося дефініцією «урок-проєкт»: організація проєктної діяльності в класно-урочній формі, яка здійснюється у відповідності до етапів роботи. Проєктне навчання відбувається у колегіальній, колективній формі, хоча цілком можлива індивідуалізація роботи у залежності від навчально-пошукової ситуації, предмета дослідження та ін. Такий вид навчання неможливий без системного особистісно орієнтованого підходу у будь-якій формі свого вираження. Це і психологічні прийоми впливу на особистість учня, який має почуватися вільним, рівноправним у стосунках з учителем, і постійний розвиток його суб'єктності, здатності сприймати інновації і самому шукати оригінальні форми навчання; це освітнє середовище, в якому здійснюється взаємодія суб'єктів освітнього процесу і засвоюються нові знання. Дуже близький до психологічного аспекту – культурологічний компонент, який передбачає розуміння особистості як людини культури, а її освіти як способу входження в культуру і передачі соціокультурного досвіду людства. У поняття культурологічного підходу вкладаємо розуміння виховання людини як суб'єкта творення культури.

Застосування методики проєктної діяльності передбачає кардинальну зміну смислу уроку, коли не просто дається певна сума знань, а реалізується настанова, як пробудити в учнів бажання продовжити пізнавальний процес,

викликати зацікавленість навчанням через усвідомлення освіченості як важливої категорії, що складає сутність особистості учня. Таким чином, навчальний урок-проект має стати сферою культурної взаємодії учителя і учнів, процесом освоєння зразків культурної діяльності; це також означає, що особистісно орієнтований урок проєктного типу передбачає формування в учня свідомого ставлення до навчання як усталеного типу поведінки. У результаті навчальний процес набуває тут нового змісту, органічно «проживається» учнем, але не втрачає при цьому своїх іманентних ознак.

Під час вибору проєктної форми навчання спрацьовує принцип новизни: незвична форма уроків, свобода у визначенні теми, об'єкта дослідження, можливість обирати товаришів по команді, ігрові варіанти у визначенні власного статусу, шанс досліджувати і популяризувати те, що цікавить, будить фантазію, бажання шукати оригінальні форми дослідження і захисту своєї роботи на презентації. Ці особливості вважаємо вагомими у визначенні методичних підходів під час застосування такої форми навчання, зокрема, уміння вчителя максимально раціонально використати навчальний матеріал для подальшого зростання когнітивної складової, гнучко застосовувати методичні прийоми і техніки з метою максимального розкриття, наприклад, художньої настанови твору чи сприяння успішності кожного учня тощо.

А. Фасоля наголошує, що «поняття *навчальна діяльність* під час роботи в проєкті означає реалізацію дидактичної мети, тобто навчання у дії або активне навчання. Так створюються умови для надання навчальному процесу природних ознак, а для учнів – комфортних умов для засвоєння нових, потрібних і цікавих знань» [122, с. 53]. А під *проектуванням* дослідник розуміє «як діяльність учнів на першому етапі пошукової роботи (визначення з предметом дослідження, концепцією, гіпотезою тощо) і як творчий процес регулювання ходу всієї роботи від її початку до презентації та практичного втілення» [122, с. 54].

Отож, за А. Фасолею, створена методика проєктної діяльності учнів 10-11 класів передбачає реалізацію таких «функцій: рефлексивно-мотиваційної – сприяє пробудженню бажання учнів самостійно моделювати свою навчальну

діяльність на основі зацікавлення предметом вивчення, оцінювати і корегувати власний розвиток, що забезпечує результативність, успіх під час роботи в проєкті та можливість подальшої реалізації у соціумі; інформаційно-дослідницької – допомагає учням самостійно визначати обсяг необхідних знань з інших наукових галузей, структурувати та адаптувати їх відповідно до поставленої мети, відчувати радість пізнання; інструментально-адаптивної – сприяє умінню універсалізувати, використовувати набуті знання за допомогою отриманих навичок під час роботи в проєкті, вибудовувати авторську і власну концепцію будь-якого мистецького явища; діагностичної – допомагає учителеві визначати умови застосування відповідних методів, прийомів, технік у системі суб'єкт-суб'єктних стосунків» [122, с. 54].

Для реалізацій усіх функцій проєктного навчання можна використовувати систему завдань за творами сучасної української літератури, запропонованих у підручниках з української літератури для 10 та 11 класів. У результаті виконання системи завдань старшокласники створюють та презентують творчі продукти – фото, презентації, малюнки, комікси, мультимедійні презентації, фотоколажі, віртуальні екскурсії, розповіді, анкети тощо. Виконання проєктних завдань сприяє розвитку читацької грамотності, дослідницьких умінь, творчих здібностей учнів, сприяє досягненню очікуваних результатів навчання, передбачених Державним стандартом базової середньої освіти [35] та чинною навчальною програмою з української літератури [88].

Варто наголосити, що проєктна діяльність має свою структуру. Так, її структурними компонентами можна вважати: мотив, мета, способи, засоби, предмет, результат. Створюючи проєкт, спершу «варто продумати мотив, чітко сформулювати мету, предмет, способи реалізації, узгодити засоби використання та спланувати передбачуваний результат. Лише маючи чітку структуру проєкту, можна розпочинати його втілення» [79, с. 15].

Зазначимо, що залучаючи здобувачів освіти до проєктної діяльності, маємо можливість долучити їх до реальної творчої діяльності. Відчуваючи свою значимість у суспільстві, старшокласники стають мотивованими до

отримання нових знань, що у процесі проєктної діяльності набувають практико-орієнтованого характеру.

Гостру потребу в активному залученні старшокласників до проєктної діяльності ми відчули у важкий час для усіх українців – після повномасштабного вторгнення росії в Україну. Так, застосування проєктної діяльності в освітньому процесі на уроках української літератури в закладах загальної середньої освіти дозволило наблизити такий вид діяльності до життя та соціальних потреб старшокласників, як освітнє волонтерство, навчальний матеріал адаптувати до реальних життєвих ситуацій, а процес набуття нових знань зробити цікавим, простим і доступним.

Переконані, що у час воєнного лихоліття здобувачі освіти старших класів закладів загальної середньої освіти повинні ознайомитися з кращими зразками сучасної української літератури війни загалом і творчістю митців-воїнів зокрема (комбатантська література). Чинною навчальною програмою передбачені години на позакласне читання [88, с. 6], що доцільно використати для ознайомлення здобувачів освіти із феноменом мистецтва війни, в першу чергу – словесного. Саме метод проєктів дозволяє реалізацію найрізноманітніших творчих ідей з популяризації сучасної української літератури війни, вивченні творчості митців-воїнів, створення мистецьких перформенсів з метою збору коштів на ЗСУ тощо.

Яскравими зразками проєктної діяльності, спрямованої на популяризацію творчості митців-воїнів, є функціонування освітнього волонтерського проєкту «Патріотичні й небайдужі» (м. Тернопіль) [78]. Цікавими також є творчі ініціативи студентів факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка під керівництвом к.ф.н., доц. кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Скуратко Тетяни Миколаївни (розробка та впровадження освітніх та волонтерських проєктів: «Мобілізація слів», «Мова єднає», «Великі українці», «Сковорода єднає Україну», «Книга тижня», «Україні потрібен кожен», «Поезія, що твориться під кулями» тощо). Ознайомитися із матеріалами зазначених проєктів можна на сторінці факультету філології і

журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Факультет філології і журналістики (ФІЖ) ТНПУ ім. В. Гнатюка» у Facebook. Кожен із цих проєктів має важливу мету – пропагувати своє, рідне: прищеплювати любов до рідної мови, плекати рідне слово, заохочувати до читання української класики, слухати українську музику, популяризувати творчість українських митців, розповідати про сучасних митців-героїв, які воюють, наближаючи нашу перемогу, цінувати українські звичаї, традиції, виховувати повагу до українських воїнів-героїв тощо.

Вчителі-словесники можуть такі творчі проєкти брати за основу. Тобто, перелічені проєкти можуть слугувати взірцем для створення мініпроєктів здобувачами освіти в закладах загальної середньої освіти на уроках української літератури. Наприклад, цікавою у цьому контексті видається нам ідея створення проєкту «Великі українці», що передбачає популяризацію творчості видатних українських поетів, письменників, літературознавців, перекладачів, артистів, композиторів, громадсько-політичних діячів, журналістів, художників тощо. У рамках цього проєкту студентами факультету філології і журналістики уже було креативно представлено творчі портрети Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, Д. Павличка, В. Гнатюка, О. Кобилянської, С. Жадана, С. Будного, М. Ткачука, В. Махна, Ю. Вітяка, Н. Сеньовської, В. Івасюка, Н. Матвієнко та ін. Можна цю ідею розвинути і креативно представляти творчі портрети митців-воїнів (Станіслава Асєєва, Гліба Бабіча, Саші Буля, Павла Вишебаби, Людмили Горової, Руслана Горового, Бориса Гуменюка, Артура Дроня, Сергія Жадана, Єлизавети Жарікової, Віталія Запеки, Валерії Карпиленко, Максима Кривцова, Марка Лівіна, Андрія Любки, Петра Маги, Юрія Матевощука, Михайла Микуся, Євгенії Подобної, Олександра Положинського, Валерія Пузіка, Юрія Руфа, Олени Стяжкіної, Сергія Тимофійка, Михайла Ухмана, Артема Чеха, Ярини Черногуз тощо). Доречними було б створення учнями 10–11 класів творчих проєктів, що являли собою б цитатники із творів митців-воїнів. Тобто, для уроків з позакласного читання вчителів необхідно було б обрати книгу митця-воїна, ознайомити із нею старшокласників і запропонувати створити творчий проєкт, який полягав би у

творчому презентуванні цитатника із виписаними крилатими висловами із запропонованого твору. Так, наприклад, словесник може для опрацювання на позакласному читанні запропонувати розглянути книги сучасного молодого поета, письменника, а разом з тим – уже досвідченого воїна Артура Дроня: «Тут були ми» [31], «Гемінгвей нічого не знає» [32]. Із зазначених книг учні, за попереднім завданням учителя, могли б виписати крилаті фрази, створивши цитатник, наприклад: «...якщо й варто писати про щось під час війни, то не про війну, а про людей» [31, с. 106]; «Любов риє окопи, і живе в них, / і гризе у них лід із розрізаної пляшки, / коли хоче пити у мінус двадцять. / Любов виходить на бойові чергування, / піднімається на позиції / з грижами, з температурами, із простатитами, / із контузіями, з астмами і алергіями, / з високою імовірністю / не повернутися, / з думками про когось / найважливішого. / Все зносить, вірить у все, / сподівається всього, все терпить!» [31, с. 101]; «Людина має здатність любити, ненавидіти, пам'ятати, зворушуватися, сумувати за минулим, сумувати перед майбутнім, сумувати в моменті, радіти без причини, бажати того, чого ніколи ще не бачила, думати і планувати, аналізувати і робити висновки, співати, кричати і шепотіти, влаштовувати одне одному сюрпризи, зізнаватися в коханні. А ще – відчувати ностальгію, ревності, гордість за дітей, лінощі перед роботою, натхнення, моральну втому, переживання за іншого, співчуття, захоплення кимось... Всередині людини – спогади про пережите, мрії про майбутнє, туга за кимось, ненависть до кривдника, мужність захистити слабшого, сильніша за відстань любов, смак улюбленого морозива і запах поту після футболу, властивість чхати, коли дивишся на сонце, вміння бачити сни, відчуття тягlosti поколінь. І ніжність» [32, с. 16]; «Інколи стає так невимовно важко, такий вже край. А тоді раптом з'являється думка, що я в найбільш правильному місці на цілу планету. На весь створений час і простір. І маю зараз бути тільки тут. Який чудовий доказ існування» [32, с. 20]; «Герої не втомлюються, не жаліються, не падають духом, не втрачають здоров'я, не потребують заміни...» [32, с. 32]; «Ми ніколи не були самі у важкі часи, бо наша культура також є в рюкзаках. З нами Євген Плужник, у смутку й скорботі за вбитими. Василь Стус вболіває за нашу

непокору й твердість чи то в окопі, чи в полоні, а чи в укритті під час тривоги. Франко нагадує про неохопний обсяг праці й нескінченність боротьби. З нами Хвильовий, і Сосюра, і Олесь, і Теліга, і Леся, і Котляревський, і Сковорода, і Чубай, і Вінграновський, і письменники на еміграції, і ті, яких ми ставимо в канон літератури, і ті, до яких у нас багато питань, і розстріляні, і залякані, і незламні, і щасливі, і знедолені, і мертві, і живі, і перероджені в наступних поколіннях, і Шевченко. Завжди, міцно і постійно – Шевченко. Мегауспішний колишній раб Шевченко. Який нікуди не зникає. Який присутній тут вже двісті років» [32, с. 110]; «Національна література працює, якщо в боротьбі за свободу націю супроводжують її письменники. Як-от під час Революції Гідності, коли українські класики з'являлися в нових образах, поверталися, ставали сучасними й актуальними» [32, с. 111] тощо. Направду, таких цитат із творів А. Дроня можна виписати чимало і подумати про їх творче представлення, поширення в соцмережах з метою популяризації творчості митця-воїна.

Цікавими для старшокласників закладів загальної середньої освіти будуть також проєкти із залученням мультимедійних засобів. Можна запропонувати школярам створити відеопроєкт – на основі поезії митця-воїна створити відеопоезію (на зразок відеопоезій П. Вишебаби).

Також проєктну діяльність можна застосовувати і безпосередньо на уроках української літератури в процесі вивчення тем, окреслених чинною навчальною програмою [88]. Зазначимо, що перед вчителем української літератури постає чимало завдань: розкрити школярам красу рідної мови, навчити їх правильної літературної вимови, допомогти усвідомити приналежність до великого народу України, а відтак виховати в них почуття гордості за свою націю, бажання творчо й самовіддано працювати. Пробудити творчу активність здобувачів освіти, стимулювати їх до самовдосконалення – цілком реальне завдання. Головна умова – не нав'язувати заходи, форми і методи їх проведення, а запропонувати участь у справі, яка викликає зацікавленість, сприяє формуванню внутрішніх мотивів до підвищення інтелектуального рівня здобувачів освіти.

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства новітні технології навчання, новітні методи підготовки висококваліфікованих спеціалістів – це загальнолюдська тенденція. Інноваційний підхід забезпечує позитивну мотивацію здобуття знань, дає відчуття потреби в самоосвіті, формує стійкий інтерес до дисципліни, сприяє розвитку творчої особистості [46, с. 15].

Завдання, визначені Національною доктриною розвитку освіти України у ХХІ столітті, орієнтують вчителя-словесника на запровадження таких методів навчання, які розвивають уміння самостійно вчитися, критично мислити, здатність до самопізнання і самореалізації особистості в різних видах творчої діяльності. Саме такими і є інтерактивні методи навчання, які викликають інтерес до пізнавального процесу, розвивають творчий потенціал особистості, розумову та емоційну сфери, сприяють піднесенню якості та інтенсивності навчального процесу, приверненню уваги студентів до найкращих надбань української літератури.

Наприклад, серед ефективних методів навчання, котрі, на нашу думку, доцільно використовувати при сприйманні епічних творів є метод проєктів. В основу цього методу покладено ідею побудови навчання на активній основі, через самостійну і практичну діяльність студентів, з урахуванням їхніх особистих інтересів. Метод проєктів сприяє формуванню самостійної, творчої особистості [7, с. 28].

Так, при вивчення творчості Івана Драча в 11 класі [88] доцільно використати метод проєктів. В основу цього методу покладено ідею побудови навчання на активній основі, через самостійну і практичну діяльність здобувачів освіти, з урахуванням їхніх особистих інтересів. Зауважимо, що саме метод проєктів сприяє формуванню самостійної, творчої особистості.

Наприклад, 11-класникам можна запропонувати створити проєкт «Людина і Сонце: поетичний символ самореалізації особисті». Балада Івана Драча «Балада про Соняшник» є яскравим зразком модерної української поезії, у якій через систему символів розкривається проблема духовного становлення особистості, покликання людини та її прагнення до самореалізації. Проєктна діяльність на основі цього твору сприяє глибшому осмисленню філософського

змісту балади, розвитку творчого мислення учнів та формуванню їхньої здатності до інтерпретації художнього тексту. Метою творчого проєкту буде поглибити розуміння учнями ідейно-художнього змісту балади Івана Драча «Балада про Соняшник», сформувати вміння інтерпретувати символічні образи поетичного тексту, розвивати творче та критичне мислення, комунікативні навички, здатність до самовираження та усвідомлення власного життя.

Під час опрацювання біографії письменника старшокласники залучаються до участі в творчому проєкті «Віртуальний музей письменника». Для цього учні об'єднуються в групи; кожна група отримує завдання опрацювати певний біографічний матеріал (не тільки за підручником, а й за додатковою літературою), скласти перелік можливих експонатів для окремої музейної кімнати.

Отже, під час проєктної діяльності зі застосуванням інтерактивних технологій виграє весь навчально-виховний процес, бо вони дають можливість залучити кожного учасника до обговорення проблеми, а це сприяє розвитку критичного мислення, діалогічного мовлення, уміння доводити. Студенти набувають навичок співпраці, колективного пошуку рішень, беруть активну участь у навчанні та передачі своїх знань іншим людям. Таким чином досягається головна мета інтерактивного навчання: «Те, що я чую, я забуваю. Те, що я бачу й чую, я трохи пам'ятаю. Те, що я чую, бачу й обговорюю, я починаю розуміти. Коли я чую, бачу, обговорюю й роблю, я набуваю знань і навичок. Коли я передаю знання іншим, я стаю майстром» [10, с. 14].

Використання проєктної діяльності на уроках української літератури в старших класах закладів загальної середньої освіти має такі переваги:

1. Забезпечується інтеграція теорії і практики, зменшується відстань між теорією і практикою.
2. Розвиваються навички комунікативного спілкування.
3. Зростає зацікавленість студента у використанні додаткової спеціальної літератури.
4. Розвиваються здібності учасників гри приймати рішення за умов неповної інформації; набувається досвід у вирішенні проблемних завдань.

5. Вдосконалюються навички прийняття рішень в умовах обмеженого часу.

6. Забезпечується активна участь студента в колективній справі, інтенсивний обмін досвідом і знаннями між учасниками команд, можливість для кожного з них порівняти свої знання і дії з іншими, а також уміння скоординувати ці дії.

І хоча участь у проєктній діяльності потребує значної кількості часу для підготовки як учня, так і вчителя-словесника, проте результат від таких занять стає стимулом для подальшої роботи з цими методами навчання.

Отже, проєктна діяльність відіграє важливу роль у системі шкільної освіти, адже передбачає безпосереднє застосування знань, умінь та навиків школярів, спрямованих на набуття особистісного досвіду, сприяє творчій самореалізації старшокласників, розвитку їх інтелектуальних здібностей.

2.2. Особливості впровадження проєктної технології на уроках української літератури в закладах загальної середньої освіти з метою популяризації творчості митців-воїнів

В умовах сучасних суспільно-політичних викликів, пов'язаних із війною та боротьбою України за національну ідентичність, особливої актуальності набуває проблема формування національно свідомої, патріотично налаштованої особистості засобами шкільного освіти. У цьому контексті українська література виконує не лише пізнавальну, а й світоглядну, виховну та аксіологічну функції, адже художні тексти митців-воїнів відображають граничні стани людського буття, досвід війни, самопожертви, морального вибору та відповідальності перед громадськістю. Впровадження проєктної технології на уроках української літератури створює сприятливі умови для популяризації творчості митців-воїнів, що є одним із обов'язків громадян в тилу.

Проєктна технологія в освітньому процесі ґрунтується на діяльнісному, компетентнісному та особистісно орієнтованому підходах, що відповідає концептуальним засадам Нової української школи. На відміну від традиційних репродуктивних методів навчання, вона передбачає активну, самостійну та

дослідницьку діяльність учнів, спрямовану на створення конкретного освітнього продукту. Під час роботи над проєктами, присвяченими творчості митців-воїнів, учні не лише засвоюють літературознавчі знання, а й залучаються до осмислення історичного, культурного та морально-етичного контексту створення художніх текстів.

Однією з ключових особливостей впровадження проєктної технології з метою популяризації творчості митців-воїнів є інтеграція навчального матеріалу з історією, громадянською освітою, мистецтвом та медіаграмотністю. Проєктна діяльність дозволяє здобувачам освіти досліджувати життєвий шлях письменників та поетів, які поєднали творчу діяльність із військовою службою, аналізувати їх тексти в контексті реальних подій війни, створювати презентації, літературні портфоліо, відеопроєкти, тематичні виставки чи електронні збірки. Такий міжпредметний підхід сприяє цілісному сприйняттю літературного твору як явища культури і нового феномену, що твориться в реальному часі – словесного мистецтва війни.

Проєктна діяльність, орієнтована на популяризацію творчості митців-воїнів, має потужний виховний потенціал. Вона сприяє формуванню патріотичних почуттів, громадянської відповідальності, поваги до національної культурної спадщини та усвідомлення цінності людської життя і свободи. Через особистісне залучення до теми війни та творчості її безпосередніх учасників учні набувають досвіду емоційного співпереживання, що є важливим фактором виховання підростаючого покоління.

Таким чином, впровадження проєктної технології на уроках української літератури з метою популяризації творчості митців-воїнів забезпечує інтеграцію навчальної, виховної та розвивальної складової, адже традиційна система освіти недостатньо орієнтована на індивідуальність здобувача освіти, тому необхідний пошук нових форм та методів. Метою навчального проєктування є створення педагогом таких умов під час освітнього процесу, за яких його результатом є індивідуальний досвід проєктної діяльності здобувача освіти. Робота над проєктом – це практика особистісно орієнтованого навчання

в процесі праці здобувача освіти на основі його вільного вибору, з урахуванням його інтересів.

Орієнтація української освіти на інтеграцію її основних принципів у національну освітню політику дасть змогу позбутися споживчого ставлення до освіти, ізоляції від соціальних реалій та проблем. Інтегративне навчання загалом орієнтоване на розвиток особистості здобувача освіти, формування його готовності до реального життя, швидкі зміни, творче мислення, критичний аналіз світу та себе в ньому, на постійне оволодіння новою діяльністю та спілкуванням. Тому зараз виникає необхідність визначення резервів підвищення ефективності освітнього процесу на основі комплексних, компетентнісних підходів та розкриття механізмів їх використання для цілісного сприйняття навчального матеріалу, формування системного мислення здобувачів освіти, позитивне емоційне ставлення до процесу пізнання. На наше переконання, «засобом підвищення ефективності освітнього процесу є проєктна діяльність» [8, с. 8].

Переконані, що для старшокласників надзвичайно важливо долучатися і створювати власні творчі проєкти, спрямовані на популяризацію української літератури загалом і творчості митців-воїнів зокрема.

Зауважимо, що успішність виконання проєктних завдань передбачає попереднє ознайомлення учнів зі структурою проєкту і привчання їх до чіткого дотримання цієї структури. На нашу думку, уроках української літератури доцільно дотримуватися таких етапів методу проєктів:

1. Підготовка (визначення мети й теми проєкту);
2. Планування (визначення джерел, засобів збору, методів аналізу інформації, засобів представлення результатів);
3. Збирання інформації (спостереження, робота з літературою, анкетування, експеримент);
4. Аналіз (аналіз результатів, формулювання висновків);
5. Презентація результатів проєкту (виготовлення демонстраційних матеріалів, мультимедійних презентацій, усний або письмовий звіт).
6. Захист проєкту перед однокласниками.

Опираючись на власний практичний досвід, можемо зауважити, що найбільший ефект дають такі види проєктів: дослідницькі, творчі, інформаційні, ігрові, практично орієнтовані.

Варто зазначити, що дослідницькі проєкти поділяють на дві групи:

1) короточасні – реферати, повідомлення, презентації, творчі перформенси, виступи тощо;

2) довготривалі – науково-дослідницька робота у Малій академії наук тощо.

Зауважимо, що впровадження проєктної технології в освітній процес старшої школи з української літератури зумовлене необхідністю формування ключових та предметних компетентностей учнів, розвитку їхнього критичного та творчого мислення, здатності до самостійної пізнавальної діяльності та інтерпретації художнього тексту. Творчі проєкти, як короточасні, так і довготривалі, забезпечують інтеграцію теоретичних знань із практичним досвідом, активізують навчальну мотивацію та сприяють глибшому освідомленню здобувачів освіти навчальної інформації.

Вважаємо за необхідне детальніше розглянути короточасні і довготривалі проєкти, які доцільно впроваджувати на уроках української літератури в старших класах закладів загальної середньої освіти. Наприклад, до уроків української літератури учням 10–11 класів можна запропонувати такі виступи й повідомлення, оформлені як короткотривале проєктне завдання: «Поезія, що твориться під кулями», «Сучасне словесне мистецтво війни», «Українська література сьогодні», «Література і війна: досвід нації, що бореться» тощо. Як довготривалі наукові дослідження для здібних учнів можна запропонувати виконати літературознавчі розвідки по лінії МАН: «Літературний портрет митця-воїна (на вибір здобувача освіти)», «Сучасна українська література війни в контексті інших видів мистецтва війни», «Особливості становлення та розвитку сучасної української літератури біженців», «Особливості розвитку сучасної материнської прози» тощо.

Серед творчих проєктів, які мають місце активного впровадження в освітній процес на уроках української літератури в старших класах закладів

загальної середньої освіти, виділяємо творчу презентацію, відеороботу, рукописний журнал, шкільна газета, колективний чи індивідуальний колаж, цитатник крилатих висловів, дидактичний матеріал (картки до певного твору, ілюстрації тощо), сценарій свята, вечора, стінівка та інші. Написання таких робіт дає можливість учням 10–11 класів закладів загальної середньої освіти інтегрувати знання з різних предметів, наприклад з української та світової літератури, історії, образотворчого мистецтва, музики, світової культури, народознавства, української мови тощо. На наше переконання, також важливо на уроках української літератури широко застосовувати інформаційні проєкти, які формують навички обробки великих обсягів інформації і представлення її в доступному, чітко структурованому вигляді. Учні 10–11 класів закладів загальної середньої освіти до тематичних уроків української літератури можуть підготувати такі інформаційні презентації: «Реалістична українська проза другої половини ХІХ століття», «Від аматорських гуртків до професійного «театру корифеїв» тощо. Значний дидактичний потенціал мають практично орієнтовані проєкти, які відрізняються тим, що результат діяльності учасників чітко визначено з самого початку, він орієнтований на соціальні інтереси учасників (рекомендації, словник, міні-підручник, дидактичний матеріал тощо). Наприклад, міні-підручники «Сучасна українська література війни», «Становлення і розвиток комбатантської літератури», «Сучасне мистецтво війни» тощо. Під час виконання таких проєктів реалізуються практично усі змістові лінії Державного стандарту з української літератури.

Опираючись на власний практичний досвід, зауважимо, що методично важливою особливістю організації як короткочасних, так і довготривалих проєктів є чітке визначення етапів роботи: постановка проблеми, формулювання завдань, планування діяльності, реалізація проєкту, презентація результатів і рефлексія. Наголосимо, що у процесі проєктної діяльності змінюється роль вчителя, який виконує функції консультанта, координатора та фасилітатора.

Короткочасні та довготривалі творчі проєкти мають різний, але взаємодоповнювальний дидактичний потенціал. Перші забезпечують швидке

занурення у проблему, формують навички аналізу та інтерпретації художнього тексту, інші – сприяють розвитку дослідницьких умінь, системного мислення, навичок планування та командної роботи. Їх поєднання в освітньому процесі дозволяє створити цілісну модель навчання, орієнтовану на потреби та можливості старшокласників закладів загальної середньої освіти.

Із практики впровадження в навчальну діяльність старшокласників методу проєктів на уроках української літератури, можемо зауважити, що старшокласниками активно підхоплюються ініціативи створення проєктів із залученням ЗМІ. Саме ЗМІ є тією платформою, де найкраще здійснюється реклама певного виду діяльності. ЗМК можуть бути залучені як для пропагування читання, реклами і промоції книжкових видань у межах парадигми видавничого маркетингу, так і для формування інтересу до читання і культури читання у межах гуманітарної парадигми. Важливою культурною місією медіа на сучасному етапі є створення і підтримка авторитету і привабливості людини, яка читає, багатоаспектне висвітлення ролі читання у творчому розвитку і професійному становленні особистості, а також «створення позитивного іміджу соціально орієнтованих, кваліфікованих інститутів інфраструктури читання (передусім, бібліотек і видавництв) і зайнятих у них фахівців» [47, с. 93].

Наголосимо, що ЗМК мають пріоритетне значення як канал привернення уваги аудиторії до літератури, зокрема, художньої. Пропагування читання може здійснюватися у вигляді прямої і опосередкованої реклами, художньо-літературної критики, інтерв'ю (не лише з письменниками, а й з авторитетними для суспільства персонами, тобто лідерами громадської думки), різних форм громадської дискусії тощо. Шляхи популяризації читання у ЗМК можуть мати різні форми. Розмаїтість методів, інструментів і форм зумовлена тим фактом, що на сучасному етапі медіа є одним з найважливіших каналів комунікації і впливу на суспільство. Різні за жанром матеріали публікуються у пресі, в тому числі, у мережових виданнях, розміщуються на інформаційних чи інформаційно-розважальних порталах, сайтах видавництв, книготорговельних організацій, бібліотек, на сайтах і сторінках у соціальних мережах

письменників тощо. Водночас варто зауважити, що жанри реклами книжок корелюють з певними різновидами ЗМК. Так, наприклад, «буктрейлер не зустрічається у пресі, в тому числі в інтернет-виданнях, а сайти видавництв, книготорговельних організацій і бібліотек майже не звертаються до жанру рецензії» [47, с. 93].

Переконані, що позитивним фактором розміщення результатів проєктної діяльності старшокласників у ЗМІ (найшвидше певну інформацію можна розмістити на сторінці школи у соцмережах) є і те, що із творчими продуктами має можливість ознайомитися відносно велика аудиторія.

Важливе значення, за нашими спостереженнями, мають проєкти, в основі яких – творчі зустрічі. У цьому контексті вагомими видаються нам творчі зустрічі із родинами наших загиблих воїнів (Лесею Орляк, Марією Гурняк, Марією Вітишин, Ольгою Стецько) і обговорення їхніх художніх книг, присвячених пам'яті їх близьких людей (Леся Орляк – книга «Ти зробив усе, що зміг», Марія Гурняк – фотовиставка «Від Майдану до війни», Марія Вітишин – книга «Мій син кіборг», Ольга Стецько – книга «Біль...Біль...Біль...»). Наприклад, творча зустріч із Марією Вітишин, авторкою книги «Мій син – кіборг» може мати назву: ««Хто поверне посмішку ясну, мамі тій, що сина її вбили?» (С. Галябарда). Марія Вітишин – жінка, син якої загинув у пекельних муках, змігши знайти в собі сили та маючи безмежну силу духу, написала довгоочікувану, вистраждану, написану серцем і сльозами матері книгу-спогадів «Мій син – Кіборг». Пані Марія у своїй книзі хотіла віддати данину пам'яті своєму синові Івану та його бойовим товаришам як мертвим, так і живим. Вона наголосила, що «ми повинні знати правду про геройські будні наших синів у пеклі Донецького аеропорту». Марія Вітишин у своїй книзі ділиться спогадами про свого Сина-Героя, Сина-Кіборга, Сина-Добряка... Пригадує, що «...так, Іван залишився солдатом, воїном на все життя. Відважний, акуратний, виважений, простий хлопець з великою душею. У нього вистарчало часу і доброти на всіх, тільки не на себе. Жодна робота у нашій родині не робилася без Іванової допомоги. Він умів усе: будував, ремонтував, няньчив маленьких племінників, варив їсти... Але завжди у душі залишався

військовим, навіть форму після армії не викидав, а час від часу одягав». І коли біда прийшла в Україну, то Іван Війтишин не стояв осторонь, не був байдужим, хоч мав трьох доньок і міг не йти воювати. Але ходив настирно у військкомат. А мамі казав: «Як не я, то хто?»... І коли почалися страшні бойові дії в Донецькому аеропорті, Іван по телефону мамі говорив, що пив каву. Але насправді ніякої кави там і близько не було. А був лише зачерствілий кусень хліба, який десь знайшли, та лід, який розтоплювали, щоб напитися... Говорячи зі своєю сестрою Любою, він промовив, що, коли на його могилі будуть червоні троянди, то він знатиме, що це вона приходила. Матері ж Іван Війтишин говорив, що «все буде добре, мамо!»... Наскільки потрібно мати мужності та любові до матері, щоб в надскладних умовах її оберігати... Загинув боєць в ніч з 20 на 21 січня 2015 р. Наймолодша дочка впізнала мертве тіло тата за фотографією зі його доньками, яку він тримав і рукавичкою, на якій вона власноруч пришила талісман. А поховати Івана Війтишина змогли лише через місяць після його загибелі в його рідному селі В. Лука, що на Тернопільщині.

Відзнаки, які отримав Кіборг були вже всі посмертно: За особисту мужність і героїзм, виявлені у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України, нагороджений орденом «За мужність» III ступеня; Орден «Народний Герой України»; Медаль «За жертвність і любов до України» – відзнака Української православної церкви Київського патріархату, Філарет.; Відзнака «Командира 80 ОДШБр»; Нагрудний знак «За оборону Донецького аеропорту» – відзнака Всеукраїнської спілки учасників бойових дій в АТО «Побратими України»; Медаль «За жертвність і любов до України» – відзнака Православної церкви України, Епіфаній. Вкотре переконуємося, що такі зустрічі зараз надзвичайно важливі, адже ми повинні знати своїх ГЕРОЇВ!

Проекти, в основі яких є творчі зустрічі, можуть мати найрізноманітнішу мету-завдання – від опису здобувачами зустрічі, своїх враження у соцмережах до глибокого аналізу-дослідження презентованої книги. Цікавими і вкрай потрібними у наш час є такі зустрічі із митцями-воїнами, які приїжджають у відпустку, або ж можна організовувати, звичайно, за

можливості, такі зустрічі-обговорення творчості митців-воїнів у дистанційному форматі.

Надзвичайно цікавим, на нашу думку, є проєкт «Книга тижня», що безпосередньо сприяє популяризації читання серед учнівської молоді шляхом координації зусиль закладів освіти, бібліотечних установ, книготорговельних організацій і засобів масової комунікації Тернополя. Цей проєкт ми мали змогу апробувати під час проходження педагогічної практики на базі ТНВК «Школа-ліцей імені Назарія Яремчука». Зауважимо, що на першому етапі старшокласники навчалися створювати контент, спрямований на рекламу книжок і популяризацію читання. Згідно із завданням формувального етапу школярі складали анотації до книжкових видань, знімали відеорецензії, створювали букстаграми книг (bookstagram) – блоги у соціальній мережі Instagram, у яких автори поєднують фото книжки та анотацію з метою її рекламування та популяризації читання. На другому (організаційно-проєктному) етапі відбувалася співпраця з медіа з метою створення спеціалізованих рубрик і програм, присвячених книжковій тематиці. Третій (контрольний) етап мав на меті перевірку ефективності проєкту. Дослідження ефективності проєкту проводилося за наступними критеріями: інформаційним (відображає кількість звернень аудиторії до підготовлених у процесі впровадження проєкту матеріалів), соціокультурним (характеризує рівень уваги молоді до бібліотечних установ) і економічним (відображає попит на книжкові видання у книгарні). Оцінка ефективності проєкту за економічним критерієм здійснювалася наступним чином: було обрано десять видань, які рекламувалися у процесі впровадження проєкту і десять видань (контрольних), рекламні заходи щодо яких у процесі реалізації проєкту не здійснювалися. Усі обрані видання мали аналогічні характеристики (нові надходження до книгарні, мова, жанр, ціна) і до початку проєкту приблизно однакові обсяги продажів.

Проведений аналіз ключових понять дослідження дозволив визначити популяризацію читання як процес розповсюдження знань про читання у сучасній і доступній формі для широкого кола людей; формування інтересу до читання як підвищення задоволення читацькою діяльністю; формування

культури читання як розбудову комунікативної культури, яка базується на умінні цілеспрямовано і раціонально формувати коло читання; пропагування читання як систематичну діяльність, що передбачає формування потрібного сприйняття аудиторією інформації про процес читання; рекламу книжкових видань як платну форму безособового подання та просування книжкових видань на ринку; промоцію книжкових видань як процес творення популярності книги та автора нерекламними засобами, інтегрований до ринкового механізму маркетингу і в кінцевому результаті спрямований на формування попиту.

Зауважимо, що творчий проєкт «Книга тижня» є тим, проєктом, який можна впроваджувати на кожному уроці української літератури, популяризуючи творчість того українського митця, що вивчається за програмою [88].

Наприклад, А. Лаврова пропонує такі приклади використання проєктних завдань на уроках української літератури в старших класах: «порівняльна характеристика повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» та серіалу «Спіймати Кайдаша»: спільне та відмінне. Кінцевий продукт: презентація; внутрішній світ героїв роману Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні»). Учні аналізують вчинки героїв і пояснюють їх з використанням джерел з психології: підручників, статей. Кінцевий продукт: презентація. Сцена з вистави «Сучасний Мартин Боруля». Учні обирають сцену з комедії І. Тобілевича, яка, на їх думку, могла б статися в сучасній Україні, пишуть сценарій і розігрують його за ролями. Кінцевий продукт: сценка. Звукові образи у новелі «Intermezzo» М. Коцюбинського. Учні виписують звукові образи і цитати з твору, а потім шукають добірку звуків, що передають цитати. Кінцевий продукт: презентація. Роль Ольги Кобилянської у феміністичному русі на поч. ХХ ст. Кінцевий продукт: презентація. Проблема еміграції: що потрібно змінити, аби вона припинилася? (за мотивами новели Василя Стефаника «Камінний хрест»). Учні використовують дані статистики, перераховують загальні причини та наслідки еміграції, порівнюють становище цієї проблеми в історичному зрізі на початку ХХ ст. і сьогодні. Кінцевий

продукт: презентація. Постать С. Параджанова в українській культурі. Учні переглядають фільм С. Параджанова «Тіні забутих предків», фільм «Параджанов», шукають інформацію про режисера, про історію створення фільму за мотивами повісті М. Коцюбинського. Кінцевий продукт: презентація. Створення словничка діалектизмів на основі повісті «Тіні забутих предків». Кінцевий продукт: словничок. Створення реклами відпочинку на Кононівських полях (за мотивами новели М. Коцюбинського «Intermezzo»). Кінцевий продукт: презентація/ картинки/ відео. Феномен «Розстріляне відродження». Учні шукають інформацію і обирають самостійно, у якому вигляді презентуватимуть свої знання. Кінцевий продукт: презентація/ вибірка літературних творів/ вірш. Автобіографічність роману «Майстер корабля» Ю. Яновського. Кінцевий продукт: презентація/ доповідь. Словник авторських неологізмів П. Тичини (збірка «Сонячні кларнети»). Кінцевий продукт: словник. Особистість В. Стуса. Учні готують інформацію про життя поета, переглядають фільм «Заборонений» і презентують своє бачення творчої особистості В. Стуса. Кінцевий продукт: презентація/ книга ілюстрацій. Карта втечі Григорія Многогрішного (за романом «Тигролови» І. Багряного). Учні готують карту, де підписують місця, де відбувалися основні події твору, позначають на карті маршрут Григорія Многогрішного та майора НКВС Медвина. Кінцевий продукт: карта. Музичне оздоблення української поезії. Учні готують вибірку пісень українських виконавців із текстами поетів. Кінцевий продукт: відео / презентація. Творче тлумачення поезії. Учні можуть підбирати музику, яка найкраще відповідає конкретним віршам, малювати образи, які виникають під час читання поезій, покласти якийсь вірш на музику, створити власну поезію. Кінцевий продукт: презентація / малюнки / пісня / авторська поезія. Книга ілюстрацій до твору. Учні займаються пошуком усіх ілюстрацій, знаходять відповідні сцени у творі, добирають цитати, називають ілюстраторів. Кінцевий продукт: книга ілюстрацій. Створення коміксів до прочитаних творів. Комікс – графічно-оповідний жанр, у якому поєднано малярство (карикатуру, послідовність малюнків) і літературу (короткі тексти у вигляді «мовної бульки» чи «хмарки»); серія зображень із короткими

текстами, що становлять історію. Кінцевий продукт: книжка з такими малюнками. Створення мемів до прочитаних творів. Меми – зображення гумористичного характеру, які імітують готові продукти культури. Культура інтернет-мемів сьогодні поширена серед молоді, тому таке завдання буде входити в коло інтересів учня. Кінцевий продукт: книжка з картинками/презентація. Створення реклами. Учні підбирають продукти, які можна прорекламувати за допомогою сюжетів літературних творів. Кінцевий продукт: відео / презентація / малюнок. Екранізації програмних творів з української літератури. Кінцевий продукт: презентація / уривки з кінофільмів» [61, с. 52].

Для уроків позакласного читання з популяризації творчості митців-воїнів пропонуємо використання проєктних завдань на створення презентації на розкриття творчого феномену сучасної української літератури війни. Також цікавими, на нашу думку, є проєктні завдання, в основі яких – аналіз інтерв'ю сучасних митців-воїнів на платформі «Читако». Попередньо учитель чітко формулює завдання, вказує на джерело аналізу, мету, обумовлює формат кінцевого продукту. Подаємо приклад кінцевого продукту та кого проєкту – рецензія / аналіз:

Назва інтерв'ю: Письменник і військовий Юрій Матешчук: У бронезилеті завжди зі мною збірка Стуса.

Дата інтерв'ю: 02.02.2025.

Покликання: <https://chytomo.com/pysmennyyk-i-vijskovyj-iurij-matevoshchuk-nosyt-u-bronezhyleti-zbirku-stusa>

Інтерв'юєр: Наталія Кушнірчук.

Інтерв'ю з Юрієм Матешчуком – поетом, перекладачем, культурним менеджером і військовим є глибоким свідченням духовного життя сучасного українця, який поєднує у собі дві іпостасі: митця і воїна. Інтерв'ю створене в межах спецпроєкту «Слова і кулі», яке розкриває не лише біографію героя, а насамперед його внутрішній світ, сповнений роздумів про сенс боротьби, культуру, ідентичність і людяність. У центрі тексту – головна думка: навіть під

час війни культура залишається зброєю духовного опору, адже саме через неї народ зберігає себе.

«Юрій Матевощук – український поет, перекладач, менеджер культурних проєктів, керівник та програмний директор «Мистецького фестивалю «Ї». Працював головним редактором у видавництві «Крок», артменеджером в книгарні «Є» в Тернополі, ведучим на «Суспільне. Тернопіль», а з 2019 до 2022 року був керівником Культурного центру Єловицьких у Ланівцях на Тернопільщині» [128, с. 65].

Юрій Матевощук розповідає про свій шлях від культурного менеджера до оператора БПЛА у Збройних силах України. Його рішення піти на фронт не було імпульсивним – це вияв свідомої відповідальності, морального обов'язку перед країною. Він говорить без пафосу, з глибокою внутрішньою дисципліною та мужністю: війна для нього – це насамперед випробування себе і момент пізнання власної сутності. Водночас у його словах звучить глибока гуманність і розуміння, що навіть у найважчих обставинах треба залишатися людиною.

Особливу увагу Юрій приділяє культурі як формі спротиву. На його переконання, мистецтво, література, фестивалі не є розвагою, а навпаки – мають важливу суспільну місію. Культурні події під час війни підтримують моральний дух, допомагають людям зберегти зв'язок одне з одним, нагадують, заради чого триває боротьба. «Ми всі боремося за існування української культури, нашої ідентичності», – каже він, наголошуючи, що культура – це не щось другорядне, а необхідний елемент національного спротиву.

У його житті особливе місце займає книга. Ю. Матевощук читає навіть на війні: у бронежилеті він завжди має з собою невеличку книжку, найчастіше твори Василя Стуса, які стають для нього духовним щитом і моральною опорою. Це символ того, що слово здатне захищати не менше, ніж зброя. Він переконаний, що читання допомагає не втратити внутрішню рівновагу, тримати розум і душу в тонусі.

В інтерв'ю Юрій також говорить про різницю між сприйняттям війни військовими й цивільними. Він розуміє, що суспільство втомилося, але закликає зберігати повагу й критичне мислення, не дозволяти медіа

маніпулювати емоціями. Матевощук прагне порозуміння між фронтом і тилом, адже обидві сторони цієї реальності мають спільну мету – перемогу й збереження української культури.

Творчість для нього – спосіб вижити і зберегти себе. Поет не приховує, що його тексти неідеальні, але саме в цьому бачить людську правду. Його збірка «Стаміци» та нова книга «Книга скарг» – це не просто вірші, а відображення внутрішньої боротьби, спроба знайти сенс у хаосі. Через поезію Матевощук осмислює свій досвід війни, любові, втрат і віри у майбутнє.

Не менш важливою є його перекладацька діяльність, а саме робота з творами польського письменника Корнеля Філіповича. Цей напрямок відображає прагнення автора до діалогу між культурами, відновлення духовного зв'язку між Україною та Польщею. Переклад для нього – це не просто технічна робота, а акт пам'яті та вдячності, спосіб будувати мости через історичні травми.

Мова Юрія Матевощука проста, жива, але наповнена глибиною. У ній поєднується військова стриманість і поетична образність. Його вислови часто стають метафорами: книжка у бронежилеті – це символ духовного захисту, а бажання «зібрати три книжки й закрити гештальт» – спроба впорядкувати свій досвід і знайти гармонію.

Образ Юрія Матевощука в інтерв'ю постає як уособлення сучасного українського інтелігента, який не відокремлює культуру від реальності. Він здатен тримати в руках і книгу, і дрон, поєднувати поезію з війною, філософію з практикою виживання. У його словах – тверезість, іронія, гідність, людяність. Це людина, що не зламалася під тиском обставин, а навпаки – знайшла у випробуванні новий сенс.

Таким чином, інтерв'ю з Юрієм Матевощуком є своєрідним документом епохи, який показує, що навіть у часи руйнувань українська культура не зникає, а набуває ще більшої сили. У його розповіді слова і кулі не протистоять одне одному, а зливаються в єдину боротьбу – за життя, за мову, за людяність. Матевощук символізує покоління нових українських митців, для яких творчість є не втечею від реальності, а спосіб її осмислити й пережити. Його позиція – це

позиція зрілої людини: жити, творити, захищати, не втрачати себе навіть тоді, коли навколо темрява.

Схожим завданням для уроків позакласного читання з української літератури є аналіз мистецького перформансу МУРу. Учитель пропонує старшокласникам ознайомитися на платформі із діяльністю сучасного мистецького гурту МУР (покликання: <https://www.youtube.com/watch?v=hBIgw6-WVCI>) і створити творчий проєкт із метою популяризації творчості МУРівців. Кінцевий продукт – спецівка. Подаємо зразок учнівського проєкту, розробленого учнями 11 класу ТНВК «Школа-ліцей № 6 імені Назарія Яремчука» під нашим керівництвом:

МУР – сучасний мистецький феномен

Гурт МУР – це сучасний український музичний проєкт, який був заснований у травні 2022 року режисером та актором Олександр Хоменко. Місія гурту - осмислити українську культуру, літературу та історію і дати нове музичне звучання поезії та прозі українських класиків, а також створити культурну відповідь на виклики часу.

Назва «МУР» має символічне значення: вона пов'язана з рядком з вірша Василь Стус «...Я – ворог твій – тобі мурую мур Імперії». Також назва резонує з літературною організацією «Мистецький український рух», яку створили українські письменники в еміграції після Другої світової війни.

Проєкт виник у дуже непростий час на тлі повномасштабного вторгнення росії в Україну. Учасники гурту відкрито заявляють, що їхня мета не просто творити музику, а створювати культурну платформу, яка формуватиме ідентичність, звертатиметься до історії та залучатиме молодь до важливих тем.

До складу гурту входять: Олександр Хоменко (тексти, речитатив), Віктор Ткаченко (тексти, музика, саундпродакшн), Олександр Заїка (тексти, музика, вокал) і Микола Шмундир (речитатив, піар).

Гурт МУР працює на перетині музики, поезії та історії. Однією з їхніх важливих робіт є альбом «Ти [Романтика]», який присвячений письменникам і поетам доби «Розстріляне відродження» (1920–30-ті роки України) зокрема, у

ньому висвітлюються сюжети про будинок «Слово», репресії, самогубство Микола Хвильовий, службу Володимир Сосюра в армії УНР та інші теми.

Альбом складається з 17 композицій, які переходять одна в одну – це не просто збірка пісень, це сюжетна музична подорож. До запису долучилися відомі митці – Хейтспіч, NAZVA, Сергій Жадан, Олена Кравець та інші.

МУР не просто виконує музику, вони активно працюють з культурною пам'яттю. Через сучасне звучання, жанрові мікси (реп, хіп-хоп, рок, техно) та активне використання української поезії і літератури вони створюють міст між поколіннями.

«Ребелія (1991)» гурту МУР – це не просто музичний запис, а історичний документ української культури початку 1990-х років, коли країна переживала глибокі соціальні й політичні зміни. Музика гурту відображає дух епохи – час розпаду радянської системи, зародження незалежності, прагнення до свободи й самоусвідомлення. Саме слово «Ребелія» означає бунт, протест, внутрішнє і зовнішнє звільнення від обмежень. У композиціях альбому відчувається напруга, виклик системі, бажання зруйнувати старі рамки й створити щось нове – власне українське, щире й живе.

Звукове наповнення притаманне для рок-музики початку дев'яностих: гітарні рифи, енергійні ударні, живе, не відшліфоване студійною обробкою звучання. У цьому є особлива естетика – сирість і щирість виконання створюють відчуття реальності, близькості до слухача. Вокал напружений і емоційний, ніби крик покоління, що виривається з тіні і прагне бути почутим. Тематика пісень перегукується з проблемами свободи, ідентичності, людської гідності, боротьби за власний шлях.

Альбом і його звучання відображають становлення українського музичного протесту, який був не лише естетичним, а й світоглядним явищем. Гурт МУР через музику висловлює колективне відчуття неспокою, роздвоєності й надії, характерне для 1991 року. Ця робота демонструє, як українська культура намагалася осмислити нову реальність – через мистецтво, через звук, через емоцію. Водночас вона несе в собі ностальгію за минулим і прагнення до оновлення.

«Ребелія» гурту МУР – це приклад того, як музика може бути дзеркалом часу, відображенням суспільних процесів і внутрішніх пошуків. Вона поєднує агресивну енергію рок-бунту з глибоким філософським змістом. Попри технічну простоту запису, відео й аудіо залишають сильне враження – це голос покоління, що стояло на межі старого і нового світу. У цьому полягає головна цінність твору: він несе атмосферу справжньої свободи, невідомого протесту і культурного пробудження, що розпочалося саме у 1991 році.

Цікавим проєктом для старшокласників є проєкт із популяризації сучасної патріотичної казки. З цією метою завданням для уроків позакласного читання з української літератури є створення власної патріотичної казки на основі аналізу патріотичних казок Ірини Мацко. Учитель пропонує старшокласникам ознайомитися із казкою Ірини Мацко «Золотий тризубець» (покликання: <https://derevo-kazok.org/zolotij-trizubec-irina-macko.html>).

Казка Ірини Мацко «Золотий тризубець» – це не просто чарівна історія, а глибока духовно-патріотична притча, у якій через прості образи показано основні моральні, родинні та національні цінності українського народу. Її зміст наскрізь пронизаний символізмом, духовністю та вірою у силу добра, любові й єдності.

На початку твору авторка змальовує ідеальну українську родину як образ, який уособлює гармонію людини з природою, працею та Богом. Їхня хата – охайна, затишна, прикрашена рушниками, наповнена співом і теплом. Це модель справжньої української домівки, у якій панує лад і душевна краса. Мати – уособлення жіночої ніжності, духовності, працелюбства; батько – символ сили, розуму, майстерності; син Тарас – втілення молодості, надії, майбутнього України. Вони живуть у любові, повазі, дотримуються традицій і моляться Богу, тобто мають духовний стрижень, який і робить їх незламними.

Контрастом до цієї гармонії стає поява чужинця, який несе у край зло. На перший погляд, він доброзичливий, але за маскою чемності приховується темна сила, що сіє розбрат і ненависть. Цей образ має багатозначний символічний зміст. З одного боку, це персоніфікація зла, темряви, демонічного впливу. З іншого – алегорія історичних ворогів, загарбників, чужої влади, яка в

різні часи приходила на українську землю, намагаючись посіяти між людьми чвари. Авторка показує, що зло часто не приходять відкрито, воно проникає тихо, через недовіру, через роз'єднання між людьми.

Кульмінаційний момент – це коли небо темніє, здіймається вітер, і з'являється змійство, яке охоплює весь край. Це уособлення хаосу, руйнування, духовної темряви, яка загрожує знищити все живе. Та навіть у цю мить родина не панікує, не тікає, а звертається до молитви. І саме в цьому головна істина казки: перемогти зло можна не силою зброї, а силою духу, віри та єдності.

Надзвичайно важливою є поява голубки – символу Святого Духа. Вона з'являється не випадково: це ознака того, що Бог почув щиру молитву людей, які зберегли віру в найважчі часи. Дух Святий дарує сім'ї золотий тризубець, який уособлює єдність і захист. Тут авторка поєднує християнську символіку з національною. Тризуб – державний символ України, але у казці він набуває ще глибшого сенсу: це не просто герб, а знак духовної сили, благословення, єднання народу з Божою волею. Золото символізує вічність і чистоту, а три зубці – триєдність: Батько, Мати й Син, що перегукується з образом Святої Трійці, а також із українською родиною, яка стає зразком єдності поколінь.

Дуже символічний також рушник, який мати зав'язує на тризубці. У народній культурі рушник – це оберіг, знак любові, пам'яті й роду. Він додає сили предмету, бо несе енергію поколінь. Через цей рушник родина немов передає тризубцю свою духовну міць і любов до землі.

Розв'язка казки демонструє тріумф світла над темрявою. Тарас, хоч і боїться, долає свій страх, а саме віра, підтримка батьків і сила роду допомагають йому виконати місію. Це момент ініціації: дитина переходить у стан духовної зрілості. Він не сам бореться зі злом – його сила у підтримці родини, у спільності дій. Коли він прикладає тризубець до чола чужинця, зло зникає. Це акт очищення – світло перемагає темряву, єдність перемагає розбрат.

Мораль казки надзвичайно глибока: єдність родини, віра в Бога і любов до рідної землі – це те, що захищає народ від будь-якого зла. Авторка наголошує, що лише тоді, коли родина міцна, коли вона зберігає традиції й духовність, країна непереможна.

Подаємо зразок учнівського проєкту, розробленого учнями 11 класу ТНВК «Школа-ліцей № 6 імені Назарія Яремчука» під нашим керівництвом:

Моя рефлексія:

Ця казка глибоко торкнула мене, бо вона не лише про минуле чи вигадані події, вона про сучасність, про нас. У ній я бачу відображення української душі, її боротьби за добро, чистоту і віру. Мене особливо вразив момент, коли Дух Святий обирає саме просту родину, а не героїв чи воїнів, щоб перемогти зло. Це показує, що найбільша сила не у владі чи зброї, а у щирому серці, у чистоті намірів, у любові.

Образ Тараса для мене символізує молоде покоління українців, які продовжують справу своїх батьків і бережуть духовні скарби нації. Його хоробрість і віра – приклад того, що навіть дитина може перемогти темряву, якщо має підтримку сім'ї й опору у вірі.

Золотий тризубець у казці я сприймаю не просто як предмет, а як символ духовного ДНК українського народу, знак, що нагадує нам, хто ми є, звідки йдемо і яку місію маємо. Він поєднує минуле, теперішнє й майбутнє, так само, як у казці поєднуються три покоління: мати, батько і син.

Ця історія вчить, що єдність і любов сильніші за будь-яке зло, що молитва – це не слабкість, а найбільша зброя, а родина – це джерело сили й надії для всього народу. Після прочитання казки я відчула гордість за українські традиції, за наші символи і віру, які не просто атрибути культури, а справжні обереги, що підтримують нас навіть у найважчі часи.

Терапевтичні властивості казки проявляються у кількох аспектах: вона психологічно підтримує читача, демонструючи, що навіть у найважчих обставинах є можливість подолати страх і розпач через віру, підтримку родини та спільну дію. Казка допомагає формувати емоційний інтелект, адже героїчні вчинки Тараса, мудрість батьків і турбота матері показують приклади емпатії, співпраці та моральної мужності. Присутність Святого Духа та сакральних символів, таких як тризубець і рушник, сприяє духовному вихованню, показує, що сила не у насильстві, а в добрі, молитві та єдності, що допомагає читачеві переживати внутрішнє очищення і формувати моральні цінності. Казка

стимулює внутрішню стійкість, адже Тарас долає страх завдяки підтримці родини та власній хоробрості, що формує в дітей і дорослих переконання про здатність подолати труднощі разом і зберегти віру у власні сили.

Таким чином, «Золотий тризубець» є не лише художньо цінним твором, а й терапевтичним, оскільки через переживання історії родини та боротьби зі злом читач сам набирає внутрішньої сили, впевненості та відчуття надії. Вона виховує вміння бачити добро і зло, формує почуття єдності, відповідальності та духовної стійкості, роблячи текст корисним як для естетичного, так і для морального та психологічного розвитку.

Отже, використання короткочасних та довготривалих творчих проєктів на уроках української літератури у старших класах є ефективним засобом реалізації компетентнісного та учнецентрованого підходів, сприяє підвищенню якості літературної освіти, розвитку творчого потенціалу учнів та формуванню їхньої готовності до самостійної інтелектуальності.

Висновки до другого розділу

Отже, залучення здобувачів загальної середньої освіти старших класів до проєктної діяльності сприяє формуванню у них активної суспільної позиції, спонукає популяризувати українську літературу, рідну мову, культуру, історію. Важливо, що робота над проєктом – це практика особистісно орієнтованого навчання в процесі праці школяра на основі його вільного вибору, з урахуванням інтересів. Творчі проєкти, як правило, сприймаються старшокласниками як нова захоплива пригода: презентація (важливо зацікавити учнів об'єктом вивчення, стимулювати їх до використання передових технічних засобів та, за можливості, продовжувати «життєвий цикл» презентацій: наприклад, створити презентацію-колаж із окремих, раніше продемонстрованих, на підсумкове заняття); ілюстрації до прочитаного твору (в різних техніках (графічні, акварельні, цифрова графіка) та стилях (кубізм, реалізм, поп-арт) на вибір, а також лаконічне усне обґрунтування вибору як частина «рекламування» своєї роботи); читацький щоденник (вітаються ментальні карти, асоціативні кущі, схеми, діаграми, кольорові експерименти з текстом,

виписки на полях, малюнки, наліпки, аплікації); словник літературознавчих термінів (словник поступово, впродовж семестру чи навчального року, укладається з термінів, які розглядаються на уроці, з опорою на підручник і авторитетні словникові видання (за порадою вчителя) та з добором прикладів із прочитаних творів); «ментальний довідник» (конспектування біографій письменників у вигляді ментальних карт зробить процес навчання цікавішим і приємнішим та покращить запам'ятовування, а кінцевий продукт можна оформити у вигляді книжечки); цитатник (якщо вчителю вдасться знайти і підтримувати мотивацію учнів, цей проєкт, як і читацький щоденник, словник чи «ментальний довідник», може стати довготривалим); карта (з представленням життєвого шляху письменника-воїна чи мандрівок його персонажів); зустріч-інтерв'ю з письменником-воїном – такі зустрічі є надважливими, адже вони формують у школярів повагу до наших Захисників / Захисниць; антологія (укладаючи власну антологію «поезії, що твориться під кулями», учні виходитимуть за межі програми й вивчатимуть контекст сучасної української літератури війни); інтернет-ресурс (спільне ведення літературного сайту, подкасту, ютубканалу, сторінки з літературним контентом у телеграм, інстаграм, фейсбук, тік-ток тощо); літературний календар – це метапроєкт, який (варіативно) передбачає залучення інших видів проєкту для відзначення пам'ятних дат.

РОЗДІЛ III. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРОЄКТНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В СТАРШИХ КЛАСАХ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

3.1. Організація та проведення педагогічного експерименту з перевірки ефективності розробленої методики

Теоретичне обґрунтування проєктного навчання як ефективної педагогічної технології зумовлює необхідність його практичної перевірки в умовах освітнього процесу закладів загальної середньої освіти. Сучасні вимоги до організації навчання з української літератури у старших класах передбачають не лише засвоєння літературознавчих знань, а й формування ключових та предметних компетентностей, розвиток критичного та творчого мислення, умінь самостійної пізнавальної діяльності та інтерпретації художнього тексту. У цьому контексті проєктне навчання розглядається як один із найбільш результативних засобів активізації навчальної діяльності учнів старших класів та підвищення мотивації до вивчення літератури.

Метою експериментальної частини нашої роботи є перевірка ефективності використання проєктного навчання на уроках української літератури у старших класах закладів загальної середньої освіти. Реалізація експериментального дослідження передбачала організацію та проведення педагогічного експерименту, спрямованого на порівняння результатів навчання в умовах традиційної та проєктно орієнтованої методики.

Отже, під час проходження педагогічної практики на базі ТНВК «Школа-ліцей № 6 імені Назарія Яремчука» нами було організоване експериментальне дослідження у 10-их класах. 28 здобувачів освіти (10-А клас) склали контрольну групу і 29 (10-Б клас) – експериментальну.

Організація експериментального навчання передбачала вирішення таких завдань:

- 1) підготувати навчальні матеріали для проведення експерименту;

- 2) визначити і описати критерії оцінювання рівня сформованості у здобувачів освіти проєктних умінь;
- 3) відібрати експериментальні групи;
- 4) на передекспериментальному етапі визначити рівень мотивації школярів займатися проєктною діяльністю;
- 5) провести опитування для перевірки ефективності й доцільності застосування проєктів з метою популяризації творчості митців-воїнів;
- 6) визначити вихідний рівень сформованості у здобувачів освіти вмінь приймати продуктивні рішення, брати участь у проєктній роботі;
- 7) опрацювати та інтерпретувати результати експерименту.

Відтак, на уроках з позакласного читання, які передбачені в 10 класі загальноосвітніх закладів навчання чинною навчальною програмою [88], тема «Сучасна українська література війни» опрацьовувалася у двох варіантах: у контрольних групах – за традиційною схемою, в експериментальних – за дослідною методикою (методом проєктного навчання).

Запропоновані організаційні методи проєктної роботи в експериментальній групі передбачав суб'єкт-суб'єктну взаємодію між вчителем та учнями, де як словесник, так і здобувачі освіти займають активну позицію. Адже в аудиторній і позааудиторній роботі вчителі використовували різні форми й методи навчання учні, створювали дидактичні матеріали для проєктної роботи та змінювались функції вчителя (керівництво, консультування, корекція, контроль) і учня (ініціативність у режимі роботи над навчальним матеріалом, самостійне планування своєї проєктної роботи, відповідальність за виконання намічених планів тощо) [9, с. 122].

В експериментальній методиці ефективність у засвоєнні відомостей з розвитку сучасної української літератури війни і формуванні умінь використовувати ці знання на практиці забезпечувалася шляхом:

- 1) використання на уроках української літератури з позакласного читання методу проєкту;
- 2) поєднання традиційних форм роботи, спрямованих на репродуктивне відтворення засвоєного матеріалу, з інтерактивними;

3) чіткої організації праці учнів старших класів.

Відмінність експериментальної методики від традиційної полягала у: чіткому визначенні змістового компонента (розробка творчого проєкту) та максимальній конкретизації діяльнісного компонента (добір дидактичних засобів і способів презентації творчого проєкту).

Зазначимо, що організація самостійних і групових форм роботи на уроках української літератури з позакласного читання сприяє перевірці знань засвоєного матеріалу, обміну думками, враженнями між учасниками освітнього процесу, стимулює старшокласників до пошуків шляхів вирішення проблемних ситуацій.

Саме експериментальне навчання проводилося у два етапи:

1. Пізнавально-формувальний при вивченні конкретної теми. На цьому етапі старшокласники засвоювали понятійно-термінологічний тезаурус розділу; самостійно працювали з текстами художніх творів митців-воїнів, створювали цитатники, практикувалися у виразному читанні «поезії, що твориться під кулями», здійснювали виконавчий аналіз тексту.

2. Системно-формувальний, тобто виконання проєктів. Творчі проєкти передбачали виконання завдань, спрямованих на поглиблення розуміння теми, а також популяризацію творчості митців-воїнів із використанням ЗМІ.

Порівняння даних, отриманих після завершення експериментального навчання в експериментальних групах, із результатами контрольних груп дає змогу зробити висновок про підвищення рівня засвоєння знань з сучасної української літератури в учнів старших класів під впливом реалізації нашого дослідження. Результати експерименту (і отримані здобувачами оцінки) підтвердили ефективність пропонованих форм роботи. Застосування проєктного навчання в експериментальних групах сприяло зростанню інтересу до теми, що вивчалася, а також вищому показнику засвоєння знань старшокласників під час опрацювання теми, при проведенні підсумкових занять.

Так, зросла кількість здобувачів освіти в експериментальних групах із рівнем засвоєння знань з української літератури з відповідних тем (на 28%) при

збереженні їхньої попередньої кількості у контрольних.

Результати експериментального дослідження дали змогу стверджувати, що впровадження розроблених та обґрунтованих організаційно-педагогічних умов значно підвищує ефективність проєктної діяльності старшокласників, сприяє поліпшенню їхньої успішності, формує такі якості особистості школярів, як готовність до творчого застосування сучасних інформаційних технологій, прагнення до якнайшвидшого особистого професійного становлення, що позитивно впливає на результати роботи у цілому.

У результаті експериментального дослідження також встановлено, що готовність до проєктної діяльності старшокласників контрольних та експериментальних груп на початку експерименту істотно не відрізняється. Переважна більшість здобувачів загальної середньої освіти під час проведеного дослідження зазначали, що стикаються зі значними труднощами під час роботи над творчим проєктом, відчують невпевненість у готовності успішно виконати проєктну роботу у встановлені терміни.

Причина цих труднощів значною мірою пояснюється відмінностями в рівнях мотивації, теоретичної та методичної підготовки здобувачів освіти до проєктної роботи, що вимагає індивідуалізації всього навчального процесу. Ці труднощі можна усунути тільки за умови безпосереднього педагогічного керівництва.

Отже, аналіз результатів підтвердив правильність гіпотези дослідження: використання проєктної діяльності на уроках української літератури з позакласного читання в закладах загальної середньої освіти сприяло підвищенню рівня знань старшокласників, що працювали за розробленою експериментальною методикою, порівняно з учнями, які засвоювали курс за традиційною методикою. Крім цього, в експериментальних групах (порівняно з контрольними групами) після завершення дослідного навчання був засвідчений вищий рівень сформованості умінь творчо опрацьовувати навчальний матеріал, діалогічно спілкуватися, виконувати завдання самостійно і спільно (у парі, групі чи колективі), що свідчить про досягнення поставлених освітніх цілей.

3.2. Оцінка та інтерпретація результатів

Експериментальна перевірка ефективності використання проєктного навчання на уроках української літератури у старших класах передбачала аналіз результатів навчальної діяльності учнів експериментального та контрольного класів на констатувальному та формувальному етапах дослідження. Оцінювання результатів здійснювалось за визначеними критеріями, які охоплювали рівень навчальних досягнень з української літератури, сформованість пізнавальної активності, умінь самостійної роботи з художнім текстом, а також розвиток творчих і комунікативних здібностей.

Зазначимо, що підготовка старшокласників до організації проєктної діяльності можлива з дотриманням таких педагогічних умов:

- 1) підготовка старшокласників до організації проєктної роботи на теоретичних засадах;
- 2) створення креативного, особистісно зорієнтованого освітнього середовища на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії педагога та учнів;
- 3) використання інноваційних технологій у професійній підготовці вчителя-словесника до проєктної діяльності.

У процесі експериментального дослідження експериментальній групі (10-А клас) систематично впроваджувалося проєктне навчання під час вивчення творів митців-воїнів, тоді як у контрольній групі (10-Б клас) освітній процес здійснювався за традиційною методикою. Після завершення експерименту було проведено діагностування рівня навчальних досягнень і сформованості ключових умінь здобувачів освіти.

Отримані результати засвідчили позитивну динаміку показників в експериментальному класі. Зокрема, спостерігалось зростання кількості учнів із достатнім і високим рівнем навчальних досягнень, а також зменшення частки учнів із середнім і початковим рівнями. Учні експериментального класу продемонстрували найкращі результати в аналізі та інтерпретації художніх текстів митців-воїнів, уміння аргументовано висловлювати власну думку, добирати цитатний матеріал і працювати з додатковими джерелами.

Зауважимо, що важливим результатом проведення проєктного навчання стало підвищення рівня пізнавальної активності та мотивації старшокласників до вивчення сучасної української літератури війни. У процесі виконання навчальних проєктів старшокласники виявляли більшу зацікавленість творчістю митців-воїнів (твори Станіслава Асєєва, Гліба Бабіча, Саші Буля, Павла Вишебаби, Людмили Горової, Руслана Горового, Бориса Гуменюка, Артура Дроня, Сергія Жадана, Єлизавети Жарікової, Віталія Запеки, Валерії Карпиленко, Максима Кривцова, Марка Лівіна, Андрія Любки, Петра Маги, Юрія Матевощука, Михайла Микуса, Євгенії Подобної, Олександра Положинського, Валерія Пузіка, Юрія Руфа, Олени Стяжкіної, Сергія Тимофійка, Михайла Ухмана, Артема Чеха, Ярини Черногуз тощо), активно долучалися до обговорення проблемних питань, виявляли ініціативу у доборі форм та способів представлення результатів своєї діяльності. Здобувачі освіти, які брали участь у проєктному навчанні, виявили бажання популяризувати творчість митців-воїнів, адже їхні тексти репрезентують нову етичну відповідальність письма, яке не має права на фальш чи патетику. Прикро, що багато талановитих українських митців-воїнів стають відомими лише після їхньої героїчної загибелі (Гліб Бабіч, Максим Кривцов, Михайло Микусь, Юрій Руф тощо). Саме тому одним із новітніх громадянських обов'язків цивільних українців в тилу та за кордоном є популяризація творчості митців-воїнів та загалом нашої сучасної літератури про війну.

Така усвідомленість суспільної місії здобувачів освіти свідчить про ефективність проєктної технології як засобу активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках української літератури з позакласного читання.

Аналіз результатів експериментального дослідження засвідчив також розвиток у здобувачів освіти творчих та комунікативних умінь. Учні експериментального класу продемонстрували здатність до самостійного планування діяльності, роботи у групах, розподілу обов'язків та відповідальності за кінцевий результат. Вони більш упевнено презентували власні проєкти, аргументували позицію, брали участь у дискусіях, що є

важливими складниками формування ключових компетентностей відповідно до вимог Нової української школи.

Таким чином, інтерпретація результатів експериментального дослідження дозволяє зробити висновок про доцільність та результативність використання проєктного навчання на уроках української літератури з позакласного читання у старших класах закладів загальної середньої освіти. Застосування проєктної технології сприяє підвищенню якості літературної освіти, розвитку пізнавальної самостійності, творчого потенціалу учнів та формуванню стійкої мотивації до навчання. Отримані результати підтверджують ефективність запропонованої методики та засвідчують перспективність її подальшого впровадження в освітній процес.

Висновки до третього розділу

Під час експериментальної перевірки ефективності використання проєктного навчання на уроках української літератури у старших класах закладів загальної середньої освіти було підтверджено його позитивний вплив на якість навчальних досягнень та пізнавальну активність здобувачів освіти. Результати експериментального дослідження засвідчили доцільність впровадження проєктної технології як ефективного засобу реалізації компетентнісного та діяльнісного підходів у навчанні української літератури в старших класах.

У процесі експериментального дослідження експериментальній групі (10-А клас) систематично впроваджувалося проєктне навчання під час вивчення творів митців-воїнів, тоді як у контрольній групі (10-Б клас) освітній процес здійснювався за традиційною методикою. Після завершення експерименту було проведено діагностування рівня навчальних досягнень і сформованості ключових умінь здобувачів освіти.

Експериментальні дані засвідчили, що проєктне навчання позитивно впливає на розвиток пізнавальної мотивації старшокласників, формує стійкий інтерес до вивчення української літератури та активізує навчально-пізнавальну діяльність. Залучення учнів до виконання навчальних проєктів на уроках

української літератури в старших класах закладів загальної середньої освіти спричинило розвиток їхньої самостійності, відповідальності за результати власної роботи, умінь планувати діяльність та співпрацювати в групі.

Важливим результатом експериментальної роботи стало також формування та розвиток творчих та комунікативних умінь учнів. У процесі проєктної діяльності старшокласники набули досвіду публічного представлення результатів своєї роботи, участі в дискусіях, аргументованого відстоювання власної думки, що відповідає сучасним вимогам до випускника закладу загальної середньої освіти.

Отже, результати експериментальної перевірки підтвердили ефективність використання проєктного навчання на уроках української літератури у старших класах закладів загальної середньої освіти з метою популяризації творчості митців-воїнів. Запропонована методика сприяє підвищенню якості літературного освіти, комплексному розвитку особистості учня та може бути рекомендована для систематичного впровадження в освітній процес загальноосвітніх закладів.

ВИСНОВКИ

Беручи до уваги аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури, власний педагогічний досвід, та висновки фахівців, можемо підсумувати, що застосування методу проєктів на уроках української літератури сприяє розвитку уяви та творчого потенціалу учнів, мотивує їх до саморозвитку, стимулює інтерес до читання книг. А вчителі, у свою чергу, урізноманітнюють професійну діяльність, використовуючи життєво важливі й цікаві для здобувачів теми.

Проєктна діяльність старшокласників у процесі вивчення текстів сучасних українських письменників є ефективною за умови активного залучення всіх учасників проєктної групи до виконання завдань, надання вчителем консультацій на кожному етапі виконання проєкту, орієнтації на досягнення очікуваних результатів навчання. Формування вмінь учнів старших класів закладів загальної середньої освіти здійснювати проєктну діяльність дає можливість урізноманітнити освітній процес, відповідає вимогам концепції Нової української школи, за якими школярі вчатьса самостійно здобувати знання, розвивати свої вміння, ціннісний потенціал та життєвий досвід.

Впровадження методу проєктів у освітній процес – складна, але цікава справа, яка спонукає до інтелектуальної діяльності, відмінною особливістю якої є перспективна орієнтація, практично спрямоване дослідження.

Метод проєктів на уроках української літератури у 10–11 класах закладів загальної середньої освіти спонукає до всебічного особистісного розвитку учнів, навчає їх працювати в команді і брати на себе відповідальність, при цьому дає можливість здобути ґрунтовні знання з української літератури. Зауважимо, що багато педагогів уже активно використовує метод проєктів, однак сьогодні є потреба у розробці саме таких проєктних завдань, які відповідатимуть на запити сучасних школярів і мотивуватимуть їх до навчання, зокрема і до вивчення творчості митців-воїнів.

Творчі проєкти, які можна запропонувати старшокласникам, широко варіюються: створити презентацію-колаж, ілюстрації до прочитаного твору (в різних техніках); читацький щоденник (ментальні карти, асоціативні кущі, схеми, діаграми, кольорові експерименти з текстом, виписки на полях, малюнки, наліпки, аплікації); словник літературознавчих термінів; «ментальний довідник» (конспектування біографій письменників у вигляді ментальних карт); цитатник; карта (з представленням життєвого шляху письменника-воїна чи мандрівок його персонажів); зустріч-інтерв'ю з письменником-воїном; антологія; інтернет-ресурс (спільне ведення літературного сайту, подкасту, ютубканалу, сторінки з літературним контентом у телеграм, інстаграм, фейсбук, тік-ток тощо); літературний календар тощо.

У процесі експериментального дослідження на базі ТНВК «Школа-ліцей № 6 імені Назарія Яремчука було доведено, що проєктне навчання позитивно впливає на розвиток пізнавальної мотивації старшокласників, формує стійкий інтерес до вивчення української літератури та активізує навчально-пізнавальну діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ажиппо О. Функціонування індивідуалізованої системи навчання шляхом самостійної роботи студентів-філологів. // *Молодь і ринок*. 2015. № 3. С. 21–27.
2. Алексюк А. Педагогіка вищої освіти України. Київ: Либідь, 1998. 560 с.
3. Артемова Л. Педагогіка і методика вищої школи: навч.-метод. Посіб. для викладачів, аспірантів, студентів-філологів магістратури. Київ: Кондор, 2008. 272 с.
4. Бібік Н. М. Переваги і ризики запровадження компетентнісного підходу в шкільній освіті. // *Український педагогічний журнал*. 2015. № 1. С. 47–58.
5. Биков В., Богачков Ю., Жук Ю., Вольневич О., Ухань П. Проєкт «Технології тестування». // *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2005. № 1. С. 16–18.
6. Бондаренко Г. Метод проєктів як засіб удосконалення методичної компетентності майбутніх учителів української мови та літератури. // *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Луганськ: Вид-во Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2012. № 24 (259) грудень. Ч. II. С. 102–110.
7. Бритикова Г. В. Метод проєктів як сучасна педагогічна технологія. // *Управління школою*. 2008. № 7. С. 26–28.
8. Варзацька Л. Проєктна діяльність у системі компетентнісної мовної освіти // *Дивослово*. 2012. № 9. С. 7–9.
9. Ващенко Г. Загальні методи навчання: підруч. для педагогів. Київ: Укр. Вид. спілка, 1997. 415 с.
10. Ващенко Л. М. Управління інноваційними процесами: монографія. Київ: ВПЦ «Тираж», 2005. 379 с.
11. Війна 2022: щоденники, есеї, поезія. Антологія. Львів: Вид-во Старого Лева; Варшава: Нова Польща. 2022. 440 с.

12. «Вічність трива цей день...» Художні хроніки війни / за ред. М. Жулинського; упоряд.: Н. Торкут, О. Поліщук, Т. Головань, Н. Герасименко, А. Матющенко. Тернопіль: Джура, 2023. 444 с.
13. Виноградов О. Тести як соціальна інновація в Україні. Електронний ресурс. Режим доступу: www.fulbrifht.org.ua
14. Власова В. Формування патріотичних почуттів учнів засобом комплексу мистецтв. *Актуальні питання формування та розвитку громадянських компетентностей в Україні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю*. 2016. Київ: Основа. С. 70–74.
15. Воєвідко Л. Самостійна робота студентів у професійному становленні. *Організація самостійної роботи студентів у контексті підвищення якості освіти: особистісний вимір*: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції 10 – 11 квітня 2014 р. Донецьк: Азов'є, 2014. 230 с.
16. Воєвідко Л. Самостійна робота студентів: стрижнева компонента фахової підготовки. // *Психолого-педагогічні науки*. 2015. № 1. С. 4–6.
17. Гаврилюк Г. М. Підготовка вчителів у післядипломній освіті до реалізації проєктно-технологічного підходу в трудовому навчанні учнів: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Херсон, 2016. 23 с.
18. Глотова І. Використання інтерактивних методів в організації самостійної роботи студентів-філологів з української літератури. // *Педагогічний дискурс*. 2014. Вип. 17. С. 42–46.
19. Головка Н. Самостійна робота як складова навчального процесу у вищій школі. // *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогіка*. 2015. Вип. 2. С. 19–22.
20. Голоси. Антологія військових письменників / упорядкув. Т. Пилипець. Київ: ФОП Степурін Ігор Миколайович, 2023. 260 с.
21. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.

22. Городиський М. Функціонування індивідуалізованої системи навчання шляхом самостійної роботи студентів-філологів. // *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2012. № 36. С. 90–95.
23. Градовський А. Компаративний аналіз у системі шкільного курсу літератури: методологія та методика: методологія та методика. Черкаси: Брама, вид. Вовчок О. 2003. 292 с.
24. Гуменюк Б. Вірші з війни. <https://www.litlib.net/bk/99370/read>
25. Гура О. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: теоретико-методологічний аспект: монографія. Запоріжжя: ГУ «ЗІДНУ», 2006. 332 с.
26. Дацків І. Особливості організації самостійної роботи студентів-філологів у відповідності із Болонськими вимогами. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Педагогіка. Соціальна робота, 2011. Вип. 20. С. 25–27.
27. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посібн. Київ: Академвидав, 2004. 352 с.
28. Дрогомерецька О. Самостійна робота студентів у світлі інноваційних технологій. // *Вісник проблем біології і медицини*, 2016. Вип. 4 (2). С. 140–142.
29. Дроздова І. Методика викладання, педагогіка та психологія вищої освіти: навч. посіб. Харків: ХНАМГ, 2008. 142 с.
30. Дроздова І. Університетська освіта: навч. посібник. Харків: ХНАМГ, 2013. 212 с.
31. Дронь А. Тут були ми [Текст]: поезія. Львів: Видавництво Старого Лева, 2024. 112 с.
32. Дронь А. Гемінгвей нічого не знає [Текст]: коротка проза Львів: Видавництво Старого Лева, 2025. 168 с.
33. Друзь І. Самостійна робота студентів як важливий чинник професійної підготовки майбутніх фахівців. // *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*, 2011. № 30–31. С. 127–133.
34. Дьюї Д. Демократія і освіта. Львів: Літопис. 2003. 294 с.

35. Закон України «Про вищу освіту». // *Урядовий кур'єр*, 2002. № 16. С. 3–15.
36. Запека В. Бабах на всю голову. Вид. 2-ге Харків: Віват, 2025. 192 с.
37. Запека В. Герої, херої та не дуже. Івано-Франківськ: Видавництво «Магура», 2025. 352 с.
38. Зорочкіна Т. Дослідницький підхід в організації самостійної роботи студентів-філологів при виконанні індивідуальних навчально-дослідних завдань. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2012. Ч. 3. С. 90–95.
39. Ізбаш С. Проектна діяльність як фактор соціально-професійної адаптації студентів педагогічного університету: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2007. 20 с.
40. Ісаєва Г. Метод проєктів – ефективна технологія навчання учнів сучасної школи. Метод проєктів: традиції, перспективи, життєві результати: практико-зорієнтований збірник / керів. авт. кол. С. М. Шевцова, наук. керів. і ред. І.Г. Єрмаков. Київ, 2003. С. 207–211.
41. Енциклопедія освіти. Акад. наук України; відп. В. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
42. Єрмаков І. На шляху до школи життєвої компетентності: проєктний підхід. Метод проєктів: традиції перспективи, життєві результати: практико-зорієнтований зб. Київ: Департамент, 2003. С. 15–29.
43. Капран С. Самостійна навчальна робота студентів – особлива система умов навчання, яку створює викладач. // *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, 2012. № 6 (1). С. 38–43.
44. Кечик О. Застосування інноваційних педагогічних технологій при організації самостійної роботи студентів педагогічного коледжу. *Науковий вісник Донбасу: електронне наукове фахове видання*. 2013. № 1 (21). С. 5–8.
45. Клепко С. Філософія освіти в європейському контексті. Полтава: ПОППО, 2006. 328 с.

46. Коберник О.М. Проективна технологія: можливості застосування в освіті. // *Педагогіка вищої та середньої школи*. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2012. Вип. 36. С. 15–18.
47. Кобиляцький Л. Управління проектами : навч. посіб. Київ: Департамент, 2002. 200 с.
48. Ковтун І. Інноваційні підходи до організації самостійної роботи студентів-філологів. // *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2014. № 3. С. 233–240.
49. Когут О. Інноваційні технології навчання української мови та літератури. Тернопіль: Астон, 2005. 204 с.
50. Коляда М. Вибір оптимальних форм, способів і методів організації навчального процесу за індивідуально орієнтованою освітньою. // *Педагогіка і психологія професійної освіти*, 2014. № 2. С. 30–40.
51. Коновал О. Теоретико-методологічні підходи до організації самостійної роботи студентів-філологів. // *Педагогічний альманах*. 2013. Вип. 19. С. 88–95.
52. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді / Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді і методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах» від 16.06. 2015 № 641. URL: <http://npu.edu.ua/files/knpvdm16062015>
53. Косинська, О. Самостійна робота студента як провідний компонент процесу підготовки фахівця. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка*. Сер. Педагогіка / редкол.: М. Вашуленко, А. Вихрущ, Л. Вознюк та ін. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. № 3. С. 277–283.
54. Котелянець Л. Проектний метод навчання молодших школярів. // *Рідна школа*, 2001. № 10. С. 10.

55. Котова А. Принципи організації самостійної роботи студентів-філологів та вимоги до її проведення. // *Педагогічна освіта*, 2015. № 10 (5). С. 75–77.
56. Кравченко І. Дидактичні аспекти організації самостійної роботи студентів-філологів педагогічного університету в умовах реформування вищої школи. Педагогічні науки, 2015. Вип. 63. С. 26–31.
57. Краплич Р. Проекти й управління ними: практ. посіб. для неприбуткових організацій. Рівне: Фондація імені князів-благодійників Острозьких, 2004. 140 с.
58. Кривонос О. Дидактичні умови організації самостійної роботи студентів-філологів. // *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*, 2012. № 45. С. 19–22.
59. Кримський С. Метод проєктів: традиції, перспективи, життєві результати. Проєкт і проєктування в сучасній цивілізації. Київ: Департамент, 2003. С. 6–15.
60. Кузнецова О. В., Одарченко В. І. Метод проєктів – сучасна технологія навчання в умовах Нової української школи. // *VIRTUS*, 2017. № 14. С. 74–77.
61. Лаврова А. Метод проєктів на уроках української літератури в старших класах // *Молодий вчений*, 2021. № 4 (92). С. 50–53.
62. Малихін О. Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів: теоретико-методологічний аспект: монографія. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2009. 307 с.
63. Мартинець Л. Проектна діяльність у навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2015. № 3. С. 10–13.
64. Марченко Я. Виховання патріотизму в дітей як актуальна проблема сучасного виховання. Інструментарій виховання в сучасних закладах освіти: реалізація творчих і соціально значущих програм, проєктів : зб. матер. наук.-практ. конф. Київ. 2022. С. 101–106. URL: <https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/Zbirnyk-tez-konf.-28.04.2022.pdf#page=101>

65. Мельничук Л. Особливості організації самостійної роботи студентів-філологів. // *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ*, 2014. Вип. 2. С. 125–130.

66. Мерецький В. Роль самостійної роботи студентів-філологів в організації навчального процесу. // *Медична освіта*, 2015. № 3. С. 113–115.

67. Методичні рекомендації до використання в освітньому просторі проекту «Діалоги про війну». Український інститут національної пам'яті. Відеоматеріали. 2021. URL : <file:///C:/Users/Administrator%201/Downloads/RAAOg16178892937KQY9-2.pdf>

68. Мартинець Л. Метод проєктів: традиції, перспективи, життєві результати: практико зорієнтований збірник. Київ: Департамент, 2003. 500 с.

69. Мирошніченко В. О. Методика застосування проєктної технології у процесі навчання історії в 10-му класі: автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2010. 21 с.

70. Морозова М. Мотивація як провідний чинник організації самостійної роботи студентів-філологів у вищому навчальному закладі. // *Педагогічна освіта*, 2015. № 4 (5). С. 22–26.

71. Нагаєв В. Методика викладання у вищій школі: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 232 с.

72. Наєнко М. Історія українського літературознавства: Підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. 360 с.

73. Огієнко О. Тенденції розвитку проєктної технології у зарубіжній педагогіці XX століття. URL: <http://khnu.km.ua/root/res/2-7001-15.pdf> (дата звернення: 25.09.2021).

74. Онопрієнко О. Метод проєктів як засіб розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.09. Київ, 2009. 22 с.

75. Ортинський В. Педагогіка вищої школи: навч. посібник для студентів-філологів вищих навчальних закладів. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 472 с.

76. Освітнє волонтерство – вдосконалення і фахове зростання. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1GRsVXji2P/>
77. Пасічник Є. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах. Київ: Ленвіт, 2000. 384 с.
78. Патріотичні й небайдужі. Офіційна сторінка. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=61555874657142>
79. Пашкова В. Написання проектів (грантів): рек. для бібліотекарів. Бібл. планета. 2000. № 1. С. 13–16.
80. Петрович О. Критерії, показники й рівні готовності майбутніх учителів-словесників до організації позакласної роботи з обдарованими учнями. Zbiórraportównaukowych «Współczesnauka. Noweperspektywy» (30–31.01.2014). Warszawa: Wydawca: Sp. Z o.o. «Diamondtradingtour», 2014. С. 35–41.
81. Петрович О. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів-філологів до організації позакласної роботи з обдарованими учнями. *Вісник Житомир. держ. ун-ту ім. Івана Франка*. Вип. 6 (78). Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 230–235.
82. Подранецька Н. Застосування проектних технологій на уроках української мови та літератури як один із напрямків розвитку мовної особистості // *Українська мова і література в школі*, 2006. № 4. С. 22–25.
83. Подранецька Н. Проектна технологія на уроках української мови та літератури: педагогічний досвід // *Українська мова і література в школі*, 2006. № 8. С. 42–47.
84. Поліщук Н. Виховна спрямованість літературної освіти. *Вивчаємо українську мову та літературу*, 2017. № 32. С. 13–22.
85. Полякова В. Дидактичні засади організації самостійної навчальної діяльності учнів старшої школи: дис. канд. пед. наук: 13.00.09. Кривий Ріг, 2015. 253 с.
86. Пометун О. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. Київ: Вежа, 2002. 135 с.

87. Про національно-патріотичне виховання у закладах освіти у 2019/2020 навчальному році Лист МОН № 1/9-523 від 16.08.2019 року URL: <https://osvita.ua/>

88. Програми з української літератури для 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. Рівень стандарту/ Укладачі Р. Мовчан, С. Молочко, Д. Дроздовський, Л. Коваленко, А. Фасоля, В. Цимбалюк, 2017. 30 с. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>

89. Починкова М. Дефініція поняття «самостійна робота студентів» у сучасній педагогіці вищої школи. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Педагогічні науки. 2013. № 13 (4). С. 192–195.

90. Ремез Н. Чому ми обираємо проєкти? Шкільний бібліотечно-інформаційний центр, 2011. № 11. С. 51–56.

91. Романова Г. Індивідуально-типологічні та дидактичні чинники результативності самостійної роботи студентів економічних університетів: автореф. дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ, 2003. 21 с.

92. Розширений коментар таблиці історичної періодизації третього періоду російсько-української війни. Прембула. 01.2023. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2023/01/18/Inform.materialy.HSH-ZSU.18.01.2023.pdf> 23 с.

93. Руф Ю. Багряна лірика. Київ: «Залізний тато», 2024. 68 с.

94. Садовнікова О. Метод проєктів на уроках української мови як засіб формування пізнавально-творчих умінь старшокласників // *Українська мова і література в школі*, 2007. № 4. С. 8–14.

95. Сеньовська Н. ДРУЖИНА ГЕРОЯ: посібник з виживання. Тернопіль: Джура, 2025. 128 с.

96. Сеньовська Н., Скуратко Т. Діяльність освітнього волонтерського проєкту «Україні потрібен кожен» у контексті патріотичного виховання. *Актуальні питання гуманітарних наук* / [редактори-упорядники М. Пантюк,

А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря]. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 78. Том 2. С. 287–293. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/78_2024/part_2/45.pdf.

97. Сеньовська Н., Скуратко Т. Освітній волонтерський проєкт «Україні потрібен кожен»: патріотичне виховання дітей та молоді в умовах воєнного стану. *Сучасна освіта в глобальному і національному вимірах: виклики, загрози, ефективні рішення* : матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (з міжнародною участю) (м. Тернопіль, 17 жовтня 2024 р.) / упоряд.: Г. М. Мешко, І. М. Шульга. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. С. 88–92. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/34177>

98. Сеньовська Н., Скуратко Т., Нестайко І. Лекція-презентація як форма патріотичного виховання (на матеріалі роботи освітнього волонтерського проєкту «Патріотичні й небайдужі»). *Актуальні питання гуманітарних наук*: / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря]. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 79. Том 2. С. 261–272. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/79_2024/part_2/42.pdf

99. Сеньовська Н., Скуратко Т. Розширення тематики літературного краєзнавства (на матеріалі вивчення книги Марії Вітишин «Мій син – кіборг»). *Тенденції і перспективи вивчення літератури у середній і вищій школах: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції, 28 січня 2025 року* / за заг. ред. Н. Р. Грицак. Тернопіль: Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, 2025. С. 154–159. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/35663>

100. Сеньовська Н. Патріотичне виховання: перезавантаження : методичні рекомендації з патріотичного виховання учнів для здобувачів вищої педагогічної освіти, викладачів, учителів та вихователів. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023. 66 с. URL: http://catalog.library.tnpu.edu.ua:8080/e-lib/DocDescription?doc_id=254815

101. Симоненко Т. Теорія і практика формування професійної мовно-комунікативної компетенції студентів філологічних факультетів: монографія. Черкаси: Дзвін, 2006. 328 с.
102. Сиротенко Г. О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Харків: Видав. група «Основа», 2003. 80 с.
103. Сисоєва С. Особистісно зорієнтовані технології: метод проєктів. Підручник для директора. 2005. № 9–10. С. 25–31.
104. Скарарь В. Проєктна діяльність як передумова інноваційного розвитку. Вісник книжкової палати. 2003. № 4. С. 24.
105. Скоріна Г. Каталог книжок про російсько-українську війну. URL: <https://bookforum.ua/participants/13070>
106. Скуратко Т. Проєктна діяльність у системі підготовки вчителя-словесника. *Тенденції і перспективи вивчення літератури у середній і вищій школах : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (30 листопада 2023 року). Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023. С. 79–83.*
107. Слижук О. Проєктна діяльність учнів у процесі вивчення сучасної української літератури в 5-6 класах НУШ. *Десяті Довженківські читання : Збірник наукових праць Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка / за ред. А. О. Новикова. Глухів: ГНПУ ім. О. Довженка. 2022. С. 97–103.*
108. Слижук О. А. Використання методу проєктів для організації індивідуальної роботи студентів філологічного факультету. *Вісник Запорізького національного університету : збірник наукових статей. Філологічні науки. Запоріжжя : ЗНУ, 2012. №1. С. 386–389.*
109. Сопівник І. Науково-дослідницька робота студентів як складова їхньої професійної компетентності. // *Вісник книжкової палати*, 2008. № 3. С. 23–25.
110. Степанишин Б. Викладання української літератури в школі. Київ: Проза, 1995. 254 с.

111. Сторожук О. Особливості використання електронних навчальних курсів для самостійної та індивідуальної роботи студентів-філологів. *Науковий вісник НЛТУ України*, 2015. Вип. 25. 9. С. 355–359.

112. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки (Указ президента України від 13 жовтня 2015 року № 580/2015) URL: <http://www.president.gov.ua/documents/5802015-19494>.

113. Стрілець С. Самостійна робота як один із засобів набуття і розвитку професійних компетенцій студентів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*, 2013. Вип. 109. С. 259–263.

114. Терепищий С. Стандартизація вищої освіти (спроба філософського аналізу). Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. 197 с.

115. Тищенко Н. Проєктна технологія як засіб розвитку мотивації учнів у процесі навчання української мови. // *Українська література в загальноосвітній школі*, 2015. № 2. С. 42–48.

116. Токарь Л. Самостійна робота як основна форма здійснення самостійної навчальної діяльності студентів у вищій школі. // *Молодь і ринок*, 2011. № 1. С. 124–128.

117. Токмань Г. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна концепція. Київ: Міленіум, 2002. 320 с.

118. Торубара О. М. Використання інноваційних технологій в навчальному процесі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Чернігів: ЧНПУ, 2011. Вип. 83. С. 220–223.

119. Тягло О. В., Цимбал П. В. Проєктні технології: особливості впровадження у початковій школі. *Початкове навчання та виховання*. Харків: Основа, 2008. № 19–21.

120. Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5–12 класи / за заг. ред. Р. Мовчан. Київ: Перун, 2020. 201 с.

121. Устименко І. Патріотичне виховання учнівської молоді, окреслене війною. *Педагогічний вісник*. 2022. № 1–2. С. 26–29. URL: file:///C:/Users/Administrator%201/Downloads/PP_1_2-28-31.pdf

122. Фасоля А. Формування духовного світу школяра засобами літератури. // *Українська література в загальноосвітній школі*, 2000. № 1. С. 51-58.
123. Фенченко Г. Проектна діяльність учнів школи. // *Рідна школа*, 2006. С. 25.
124. Фіцула М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ: «Академвидав», 2006. 352 с.
125. Хміль-Чуприна В. Популярність читання серед студентської молоді. *Актуальні проблеми життєдіяльності суспільства*: матеріали XXVI Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених (Кременчук, 24–25 квітня 2019 р.). Кременчук: ПП Щербатих, 2019. С. 178.
126. Хміль-Чуприна В. Регіональні інтернет-ЗМК як платформа для популяризації читання (на матеріалі інтернет-видання «Полтавщина»). *Засоби масової інформації та комунікації: історія, сьогодення, перспективи розвитку*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Буча, 26 березня 2019 р.). Київ: Міленіум, 2019. С. 92–94.
127. Хоружа Л. Проектна культура вчителя: етичний компонент. *Шлях освіти*. 2006. № 4. С. 11–15.
128. Це війна. Українські письменники і письменниці про те, як пережити катастрофу [Віталій Портников, Володимир Рафеєнко, Станіслав Асєєв та ін.] / Упоряд. Юлія Бентя, Олег Коцюба, Наталія Федущак. Світлини Анни Ільченко. Київ: Критика, 2024. 208 с.
129. Чеховська, Л. Проектне навчання на уроках української літератури у середній школі : наук.-метод. посіб. Запоріжжя, 2010. 263 с.
130. Чеховська Л. Щоб у школу повернулася душа... // *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*, 2002. № 5. С. 13–17.
131. Чеховська Л. Проблема формування метакультури сучасної школи // *Теорія і практика особистісно орієнтованої освіти* (1 частина). Матеріали

Всеукраїнської науково-практичної конференції 8-10 квітня 2003 р. Запоріжжя: «Просвіта». С. 171–175.

132. Чеховська Л. Реалізація культурологічного підходу до навчально-виховного процесу // *Освіта і управління*, 2003. Т. 9. № 3–4. С. 173–179.

133. Чеховська Л. Шлях до духовної людини – через формування культурної особистості : науково-дослідна робота в школі // *Українська мова й літератури в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*, 2003. № 1. С. 121–123.

134. Чижевський Б. Актуальні проблеми побудови національної системи виховання в умовах державотворчого процесу в Україні. *Цінності освіти і виховання* : наук.-метод. зб. ; за заг. ред. О. Сухомлинської. Київ, 1997. С. 79– 83.

135. Шевчук О. Компонентна структура готовності майбутнього вчителя-словесника до організації позакласної роботи з обдарованими учнями. *Наука XXI століття: відповіді на виклики сучасності*: зб. ст. І Міжнар. наук.-практ. конф. (Бухарест, 17 травня 2013 р.): в 3 ч. Ч. III. Бухарест, 2013. С. 193–197.

136. Шемаєва Г. В. Проєктний менеджмент в галузі інформаційно-бібліотечної діяльності. // *Бібл. вісн.*, 2006. № 9. С. 17–20.

137. Шульга І. Безпечне освітнє середовище в умовах воєнного часу: інклюзивний і здоров'язберігаючий аспекти. *Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки: Збірник тез III Міжнародної наукової конференції, 20-21 квітня 2023 р. /* упоряд. Криськов А. А., Габрусєва Н. В. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2023. 181 с. С. 41–43. URL: [https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/41071/2/MCTD_2023_Shulha I-A_safe_learning_environment_41-43.pdf](https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/41071/2/MCTD_2023_Shulha_I-A_safe_learning_environment_41-43.pdf)

138. Щербина В. Г. Інтерактивні технології на уроках української мови та літератури. Харків: Основа, 2005. 96 с.

139. Як ти, сонечко? Як розмовляти з дітьми під час війни: посібник з психологічної допомоги / Антон Семенов та інші. Київ, 2023. 40 с. URL: <https://yakty.com.ua/sonechko>

140. «Як ти, брате?» Волонтерський проєкт. Офіційний сайт. URL: <https://yakty.com.ua>

141. Якушко Н. Форми організації навчання (історія та сучасність). *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Засоби навчальної та науково-дослідної роботи»*, 2012. Вип. 38. С. 177–184.

142. Яланська С. Аналіз особливостей організації самостійної роботи студентів-філологів у вищих навчальних закладах. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, 2012. № 22(2). С. 304–309.

143. Barron B. When Smart Groups Fail. *The journal of the learning sciences*, 2003. 12(3). С. 307–359.

144. Dewey D., Dewey E. *Schools of to-morrow*. New York : E. P. Dutton & Company, 2015. 298 с.

ДОДАТКИ

Зразки проєктних робіт

ВІЙНА В СЛОВАХ: ЯК ЛІТЕРАТУРА ОСМИСЛЮЄ СЬОГОДЕННЯ

*Література завжди була дзеркалом епохи.
Але коли війна стає нашою реальністю, вона вимагає особливого голосу.*

Сучасна література війни

Сучасна література війни — це не просто хроніка подій. Це спроба зрозуміти, що відбувається всередині людини, коли руйнується світ навколо неї.

Вона розповідає історії про:

- Мужність, що народжується з відчаю.
- Любов, яка виживає попри біль.
- Людську гідність, що не зникає навіть під обстрілами.

Це література, яка допомагає нам не забувати.

Вона не лише документує, а й лікує, даючи змогу досягнути незбагнення.

«БАБАХ НА ВСЮ ГОЛОВУ» ВІТАЛІЙ ЗАПЕКА

Про автора:

Віталій Запека —

військовослужбовець, який був на фронті з 2015 по 2018 рік. Хоча він і поклявся собі більше ніколи не писати про війну, повномасштабне вторгнення змусило його порушити цю обіцянку. Він боявся загинути, так і не закінчивши свої історії. Книгу «Бабах на всю голову» він дописував уже на передовій.

У квітні 2024 року він отримав поранення від кулі снайпера, після чого самотужки пройшов чотири кілометри до медиків.

автора-військовослужбовця, який не боїться бути відвертим. У збірці воєнної прози Віталія Запеки — і перші чоловічі сльози, і справжнє кохання, і бувальщини та натуралістичні нариси з окопів Донеччини, і чесна оповідь про перші дні повномасштабного вторгнення. Читач знайде там і моторошні сцени, і моменти сентиментальності, що несуть світло сполівань.

«БИТИСЯ НЕ МОЖНА ВІДСТУПИТИ» ПАВЛО БЕЛЯНСЬКИЙ

Це відверта і прониклива сповідь тих, хто не мав наміру бути військовим, але став на захист батьківщини:

Вчитель української мови з Кривого Рогу.

Установник вікон із Дніпра.

Водій зерновоза з Полтавщини.

Власниця кав'ярні з узбережжя Каховського водосховища.

автор

Ніхто з них не планував ставати військовим. Але почалося велике вторгнення, і всі вони взяли до рук зброю. Тепер вони — бійці окремого штурмового батальйону ЗСУ. Їхні розповіді наповнені болем і втратами, але також і надією, яка живить їхню боротьбу.

Трагічна історія:

Перший тираж книги було знищено внаслідок російського обстрілу друкарні «Фактор-друк». Тоді загинуло семеро працівників, а понад 50 тисяч книжок, включно з цією, згоріли.

«ПОЗИВНИЙ ДЛЯ ЙОВА. ХРОНІКИ ВТОРГНЕННЯ» ОЛЕКСАНДР МИХЕД

Про що ця книга?

Автор почав писати цю книгу в перший день повномасштабного вторгнення. Це не лише його особиста рефлексія, а й зібрані думки та переживання багатьох українців.

Книга досліджує, як ми, подібно до біблійного Йова, проживаємо жахливі втрати: втрату найрідніших, домівок, як змінюються українські діти і яку постпам'яті матиме наступне покоління. Врешті-решт, вона ставить питання: хто кожен із нас у цій війні?

Премії та відзнаки:

- Премія імені Юрія Шевельова (2022)
- Короткі списки Книги року BBC-2023 і Шевченківської премії

Міжнародне визнання (2024):

- Перелік книжок, на які варто звернути увагу, від Financial Times.
- Рейтинг 50 найкращих книг від The Telegraph.

«СЛОВА І КУЛІ» НАТАЛЯ КОРНІЄНКО

Хто є героями?

«Слова і кулі» — це збірка розмов з людьми, які роками творили український літературний процес і журналістику. Сьогодні вони перетворилися з оповідачів на суб'єктів історій, тих, хто зі зброєю в руках захищає наше майбутнє. Проєкт з'явився з ініціативи «Читомо» та Українського ПЕН.

Деякі з героїв книги:

- Артем Чапай
- Дмитро Крапивенко
- Галина Крук
- Андрій Любка
- Вікторія Амеліна
- Максим Кривцов

Запис інтерв'ю:

Інтерв'ю записувалися в небезпечних умовах, деякі — з бліндажів, між обстрілами. Деякі герої отримали поранення, а Вікторія Амеліна та Максим Кривцов, на жаль, загинули від рук країни-терориста, що робить їхні історії особливо щемкими.

«ПОТЯГ ПРИБУВАЄ ЗА РОЗКЛАДОМ» МАРІЧКА ПАПЛАУСКАЙТЕ

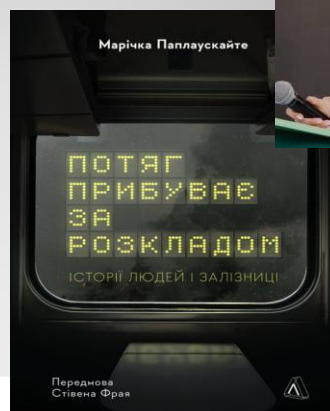
Реальні історії про залізницю як символ опору

Історія починається з розкладу на центральному залізничному вокзалі столиці, де на електронному табло світяться жовтим назви міст, до яких поки що не їдуть поїзди: Керч, Мелітополь, Донецьк, Маріуполь, Луганськ, Севастополь, Євпаторія. Але про них пам'ятають і їх відвойовують.

Залізниця першою після армії заходить на деокуповані території, на ходу ремонтує колії. Відповідає за безпеку перевезення перших осіб країн-союзників і світових зірок до нашої столиці. Рятуює, дає прихисток, забезпечує армію й оборону промисловість. Дарує надію і єдність.

Передмову до видання написав британський актор, письменник, режисер і пасажир української залізниці Стівен Фрай.

Книга потрапила у Довгий список Книги року BBC-Есеїстика-2024.

«ДЕОКУПАЦІЯ. ІСТОРІЇ ОПОРУ УКРАЇНЦІВ» БОГДАН ЛОГВИНЕНКО

Фіксація трагедії та героїзму

Це збірка репортажів про поїздки автора деокупованими територіями України у квітні – листопаді 2022 року. Кожен репортаж починається з прямої мови героїв, серед яких: українські військові, поліцейські, волонтери, партизани та прості місцеві мешканці.

У цій книзі головним є голос та пережитий досвід тих, хто пережив окупацію.

Зміст книги побудований за хронологією того, як ЗСУ звільняли окуповані росіянами регіони, від Бучі та Ірпеня до Ізюма та Херсона.

«Фіксація подій, які ми, українці, поки що не встигли вповні відрефлексувати, адже усе ще перебуваємо в їх епіцентрі.»

«DASEIN: ОБОРОНА ПРИСУТНОСТІ» ЯРИНА ЧОРНОГУЗ

Поезія з передової

Поезії Ярини Черногуз — це своєрідні листи з фронту, де ти не знайдеш опису бойових дій.

Це листи про біль від втрати побратимів, про буття на війні «тут і зараз»,

про усвідомлення власного вибору воювати.

Значна частина текстів написана під час повномасштабної війни, коли авторка відчувала,

як річка Сіверський Донець ставала «українським Стіксом».

Усі ці місця — Скадовськ, Северодонецьк, Бахмут — відчуються нею як ще одна мала батьківщина.

Про авторку:

Ярина Черногуз — поетка, бойова медикиня та розвідниця.

За збірку «dasein: оборона присутності» вона отримала Шевченківську премію 2024 року.

«СВІДЧЕННЯ» ВІКТОРІЯ АМЕЛІНА

Книга, написана війною і болем

Це перша поетична збірка української письменниці Вікторії Амеліної. Вірші, що увійшли до неї, Вікторія почала писати на початку повномасштабного вторгнення. Останній вірш було написано за кілька днів до її загибелі від ракетного удару по Краматорську 27 червня 2023 року. Те, що відчуваєш під час читання, — це реальність і пустка, яку можна заповнити лише пам'яттю і боротьбою за справедливість.

Пам'ять про Вікторію:

- У вересні 2022 року вона знайшла та відкопала щоденник закатованого росіянами Володимира Вакулєнка.
- Її посмертно нагородили спеціальною відзнакою Prix Voltaire та премією Норвезької спілки письменників.
- На її честь у 2025 році буде запущено видавничий дім Vika.

КНИГИ ДЛЯ ДІТЕЙ

«ТАЄМНІ ІСТОРІЇ МАЛЕНЬКИХ І ВЕЛИКИХ ПЕРЕМОГ» ТАНЯ СТУС

Книга-терапія для дітей

«Таємні історії...» — це десять оповідань з терапевтичним ефектом про досвід проживання війни дітьми.

Кожна історія складається з двох частин — реалістичної та казкової, що дозволяє делікатно говорити про складні теми, як-от втрата дому, переїзд, мінна безпека, сприйняття інвалідності або загибелі воїнів.

Авторка, Тanya Стус, українська дитяча письменниця та психологиня, створила ці історії у співпраці з дитячою психологинею Світлоною Ройз, яка також написала передмову для дорослих.

«КОТИК, ПІВНИК, ШАФКА» ОЛЕКСАНДР МИХЕД

Казка про незламність

Герої книги — Котик, Півник і Шафка — наче й казкові, але водночас дуже справжні. Вони були врятовані та збережені у зруйнованій Борожняці.

У цій казці вони оберігають увесь світ однієї родини — бабусі Лізи, дядька Андрія й онуки Соні, яка з покоління в покоління проживає історію і стає сильнішою, ніж будь-коли. Шафка, нагріта теплом дідусевих рук, Півник, подарований на свято, і врятований Котик втілюють силу й незламність, беруть рід і дарують надію.

